

Айзък Азимов

Мъртво минало

Докторът по философия Арнолд Потърли бе и професор по Древна история. Това само по себе си не бе страшно. Онова, което промени света до неузнаваемост, беше фактът, че той изглеждаше като професор по Древна история.

Тадеус Араман, деканът на катедрата по хроноскопия, можеше навреме да предприеме необходимите действия, ако доктор Потърли притежаваше масивна, четвъртита брадичка, проблясващи очи, орлов нос и широки рамене.

А всъщност Тадеус Араман се улови, че наблюдава втрещено иззад бюрото си едно мекушаво същество, чиито помръкнали сини очи го гледаха тъжно от двете страни на късия му нос, подобен на копче; чиято дребна, спретната фигура изглеждаше като шампа – от оредяващата кестенява коса до изрядно излъсканите обувки, допълнени от старомоден костюм за средна ръка хора.

– И така, какво мога да направя за вас, доктор Потърли? – запита Араман любезно.

Доктор Потърли заговори тихо, гласът му прилягаше изцяло на неговия външен вид.

– Господин Араман, дойдох при вас, защото сте главният в катедрата по хроноскопия.

Араман се усмихна:

– Не съвсем. Над мене е световният комисар по изследователска работа, над него стои генералният секретар на Обединените нации. А над тях двамата, разбира се, са суверенните жители на Земята.

Доктор Потърли поклати глава:

– Те не се интересуват от хроноскопия. Дойдох при вас, сър, защото вече от две години се опитвам да получа разрешение да направя някои наблюдения за една епоха... хроноскопични, тоест... във връзка с моите изследвания за древния Картаген. Не мога да получа такова разрешение. Няма нищо нередно в моите интелектуални усилия и все пак...

– Аз съм сигурен, че не става и дума за нередности – каза Араман утешително.

Той започна да преглежда набързо тънките репродуцирани листа в папката, към която бе прикрепено името на професора. Те бяха подготвени от Мултивак, чийто необятен аналогичен мозък пазеше всичките записи на катедрата. След приключването на работата листата можеха да бъдат унищожени, а след това при поискване – отново възстановени в рамките на минути.

И докато Араман прелистваше страниците, тихият глас на доктор

Потърли продължи да нарежда монотонно:

– Аз трябва да ви обясня, че моят проблем е доста значим. Картаген е бил древен търговски център, достигнал зенита си. Предримският Картаген е бил най-близкият древен аналог на предатомна Америка, поне дотолкова, доколкото става дума за процъфтяваща търговия и всички други дейности като цяло. Картагенците са били най-високо оценяваните мореплаватели и изследователи преди викингите, много по-добри и от прехвалените гърци.

Изследването на Картаген би могло да се окаже много ценно, а единствените данни, които имаме за него, са получени от писанията на техните най-големи врагове – гърците и римляните. Самите картагенци никога нищо не са писали в своя защита, а ако са го правили, такива книги не са оцелели. В крайна сметка излиза така, че хората там са били една от най-предпочитаните банди злодеи на историята, вероятно съвсем несправедливо – професорът говореше вече доста повече, отколкото трябва.

Араман все още прелистваше страниците от папката пред себе си:

– Трябва да съзнавате, доктор Потърли, че хроноскопията, или наблюдението на дадена епоха, ако предпочитате, е труден процес.

Историкът, чиито разяснения бяха прекъснати, се намръщи и каза:

– Аз моля само за определени избрани изследвания на епохи и места, които бих могъл да определя.

– Дори да са съвсем малко – въздъхна Араман, – дори да е само едно... Това е едно невероятно деликатно изкуство. Става дума за фокус, за намирането на подходящо събитие, място и тяхното улавяне. Нали е нужна синхронизация на звука, който достига от свършено независими полета.

– Естествено моят проблем е достатъчно значим, за да оправдае огромните усилия.

– Да, сър. Без съмнение – съгласи се веднага Араман, защото да отрече значимостта на нечии изследвания би било възприето за непростило лош тон. – Но вие трябва да разберете колко разточително е дори най-обикновеното наблюдение. Необходима е линия за продължително изчакване при работа с хроноскопа и дори още по-дълготрайна линия за употребата на Мултивак, който ни напътства как да използваме контролите.

– Но възможно ли е нищо да не се направи? – размърда се недоволен Потърли. – За две години...

– Въпрос на приоритет, сър. Съжалявам... Цигара?

Историкът буквално отскочи назад от това предложение, очите му внезапно се разшириха, когато заби поглед в поднесената му кутия с цигари. Араман се удиви, отдръпна кутията и понечи да вземе цигара за себе си, но размисли и се отказа.

Потърли въздъхна с искрено облекчение, когато кутията изчезна от погледа му и каза:

– Има ли някакъв начин темите да бъдат преразгледани, да ме сложите колкото е възможно по-напред. Не знам как да ви обясня...

Араман се усмихна. Други в подобна ситуация биха предложили пари, но, разбира се, и те не биха ги довели доникъде.

– Решенията за приоритета се обработват от компютър. Аз не бих могъл по никакъв начин да ги опровергая.

Щом чу тези думи, историкът се изправи рязко в целия си ръст – около метър и седемдесет – и каза:

– Тогава, приятен ден, сър.

– Приятен ден, доктор Потърли. И приеете искреното ми съчувствие – Араман протегна ръка, която Потърли докосна едва-едва.

Когато историкът излезе, Араман натисна копчето за връзка със секретарката си.

– Това може да бъде унищожено – подаде ѝ той папката, щом тя влезе в кабинета му.

Останал сам, Араман се усмихна горчиво. Още една точка от дневния ред в неговата четвъртвековна служба на човешката раса. Служба на отрицанието.

От този екземпляр поне бе лесно да се отърве. Понякога трябваше да полага академични усилия или дори да отмени правото на изследвания по някоя тема.

След пет минути той беше вече забравил доктор Потърли. Нито пък по-късно, когато се връщаше в мислите си към този разговор, можеше да си спомни усещането за някаква опасност.

По време на първата година, когато разбра, че плановете му рухват, единственото нещо, което занимаваше мислите и сетивата на Арнолд Потърли, бе неуспехът. Но през втората година този провал роди една идея, която отначало го изплаши, а после го обсеби. Две неща го спряха, преди да се опита да приведе идеята в действие, и бариерата не беше неоспоримият фактът, че неговата представа за нещата се бе оказала по-неетична.

Първото нещо всъщност беше непрестанната надежда, че правителството най-накрая ще даде разрешението си и тогава на него

няма да му се наложи да прави каквото и да било повече. Тази надежда загина окончателно по време на интервюто с Араман, което току-що бе свършило.

Втората бариера не беше само надеждата, а фактът, че с ужас осъзнаваше собствената си некомпетентност. Той не беше физик и не познаваше физиката, която би могла да му помогне. Катедрата на физиците в университета изискваше от мъжете да имат добра научна подготовка и достатъчно да са задълбали в специалността. В най-добрия случай те не биха го изслушали. А в най-лошия – биха го обвинили в интелектуална анархия и дори субсидиите за изследванията на Картаген лесно биха могли да се изплъзнат от ръцете му.

Тях той не можеше да подложи на риск. И все пак хроноскопията оставаше единственото нещо, което можеше да му помогне в работата и да му позволи да я продължи. Без нея той просто щеше да бъде също толкова загубен, колкото и ако му отнемеха самото разрешение.

Първата слаба надежда, че втората бариера може да бъде преодоляна, се появи една седмица преди срещата и разговора с Араман. Но както се появи, така и изчезна начаса, без историкът да осъзнае възможността, която му се отваряше. Случи се по време на чай във факулета. Потърли неизменно посещаваше тези заседания, защото считаше, че присъствието му там е проява на чувство за отговорност, а той приемаше своите задължения съвсем сериозно. И така с появяването си на тези места той считаше, че неговите отговорности се изчерпват, затова не се смяташе длъжен да води незаангажиращи разговори или да завързва нови приятелства. Отпиваше съдържано една-две глътки от пиетието си, разменяше любезни думи с декана и с някои от шефовете на катедрата, които присъстваха в този момент, подаряваше на всички една скромна усмивка и си тръгваше рано-рано.

Друг път Потърли не би обърнал внимание на един млад, мълчалив и дори стеснителен мъж, който си седеше кротко в ъгъла. Той дори не бе сънувал, че може да води разговор с такъв човек. И все пак цял куп от обстоятелства точно в този момент го принудиха напук на собствената му природа да промени поведението си.

Онази сутрин по време на закуската госпожа Потърли каза печално, че отново е сънувала Лоръл, но този път една пораснала Лоръл, която обаче била запазила чертите на тригодишното им дете. Потърли я остави да си говори. Някога той се опитваше да се противопоставя на често навещащите я мисли за миналото и за смъртта. Лоръл нямаше да се върне при тях – нито сънят можеше да помогне, нито разговорите. И все

пак, ако това успокояваше Карълайн Потърли, то по-добре бе тя да си сънува и да си говори.

Но когато Потърли отиде в университета онази сутрин, той си даде сметка, че е развълнуван от нелепостите, които му наговори Карълайн. Лоръл пораснала! Та тя беше умряла почти преди двацет години, тяхното единствено дете – някога и завинаги. През цялото това време, в което бе мислил за нея, тя си оставаше все тригодишна.

Тогава си каза: „Ако днес беше жива, тя нямаше да е на три години, а на двацет и три.“

Усети се безпомощен и се улови, че мисли за Лоръл като за пораснало дете, което в един миг се бе оказало на двацет и три години. Не му се удаваше да мисли по този начин.

И все пак той се опита. Лоръл се гримира. Лоръл ходи с момчета. Лоръл... се омъжва!

И точно тогава той видя онзи млад мъж, който се навърташе около хладните на вид мъже от факултета. Хрумна му една донкихотовска мисъл – доколкото разбираше от тези работи, един такъв младеж би могъл да бъде женен за Лоръл. Може би самият този младеж би могъл да е съпругът на Лоръл.

Лоръл би могла да го срещне тук, в университета, или през някоя от вечерите, в които семейство Потърли канеше гости на вечеря. Те биха могли да си станат интересни един на друг. Лоръл сигурно би била хубава и този млад човек не би откъсвал очи от нея. Кожата му беше мургава, суховатата му лице излъчваше вгълбеност, тялото му беше леко и гъвкаво.

Ефирният и мимолетен дневен сън свърши в един миг и все пак Потърли се улови, че наблюдава настървено и донякъде глуповато младия мъж и гледа на него не като на обикновен млад човек, а като на собствения си евентуален зет. Улови се, че тръгва към младия мъж. Според самия него беше изпаднал в нещо като автохипноза.

– Аз съм Арнолд Потърли – постави ръката си на рамото на младежа той – от Историческия факултет. Мисля, че сте от новодошлите тук...

Младежът изглеждаше леко учуден и непохватно опипа чашата си, прехвърли я в лявата си ръка, за да се здрависа с дясната.

– Името ми е Джоунъс Фостър, сър. Аз съм новият лектор по физика. Току-що започвам първия си семестър...

– Пожелавам ви да бъдете щастлив тук – кимна окуражително историкът – и много успехи...

Така свършиха нещата тогава. Не му беше лесно на Потърли да си възвърне здравия разум, почувства се объркан и се отдръпна. Погледна през рамото си в онзи миг, но илюзията за приятелството беше вече изчезнала. Реалността отново бе съвсем истинска и той се ядоса на самия себе си: беше се поддал на глупавите думи на жена си за Лоръл и се превърна в тяхна жертва.

Но една седмица по-късно, точно в мига, в който говореше Араман, той си помисли, че младият мъж се е върнал при него. Университетски преподавател по физика. Нов университетски преподавател. Глух ли е бил досега? Твърде малък ли е кръгът, който затваря пространството между ухото и мозъка? Или всичко това се дължеше на автоцензурата, породена от тревогата за приближаващата среща със завеждащия отдела по хроноскопия?

Но срещата-интервю завърши безуспешно и мисълта за младия мъж, с когото беше разменил само две изречения, предпази Потърли от решението да подаде нова, по-обстойна молба.

Дори по време на разговора го обзе силно желание да се махне от кабинета на Араман веднага.

И в експресния автожир, в който пътуваше отново за университета, той почти си пожела да е суеверен. Би могъл да се утеши с мисълта, че случайната незначителна среща е била назначена от някаква всезнаеща и целенасочена Съдба.

За академичните среди името Джоунъс Фостър не беше ново. Продължителната и несигурна борба за докторат всекиго би направила врял и кипял в нещата човек. А допълнителната работа на преподавател след защитатата на доктората му подежда като подсилваща инжекция.

Но сега той беше вече университетският преподавател Джоунъс Фостър. Предстоеше му дълга и славна професионална кариера. Пък и сега се видя в ново обкръжение и нови взаимоотношения с останалите професори.

От една страна, всички те щяха да гласуват за бъдещите повишения, но, от друга страна, той не бе в състояние да прецени толкова рано в тази игра кой точно член на факултета се ползва или не се ползва с доверието на декана, та дори и на самия ректор. Той не можеше да си представи себе си като университетски политикант и беше сигурен, че не го бива за тази роля, затова нямаше смисъл да се рита по задните части – само и само за да си втълпява, че трябва да постигне невъзможното.

Така че Фостър сега изслушваше този историк, който въпреки благия си на пръв поглед характер излъчваше и някакво напрежение.

Младият мъж не го прекъсваше и не искаше да го отпъди, макар че първоначалният му подтик го тласкаше точно към това.

Той си спомняше Потърли много добре. Историкът го заговори по време на онова чаепитие (то се оказа скучно до немай къде). Изрече скоровано две фрази, очите му изглеждаха някак си изцъклени, след което се окопоти, явно стреснат, и побърза да се махне.

Тогава Фостър се учуди доста, но сега...

Потърли, изглежда, се стараше да завърже познанство или по-скоро да впечатли младия мъж с поведението си на странна птица, ексцентрична, но безобидна. Може би той се опитваше да разбере какви са представите на Фостър, може би ровеше да открие някои негови нередни мисли? Сигурно всички тук трябва да правят точно така, преди да му признаят правото на новата длъжност. И все пак...

Възможно бе Потърли да говори сериозно, както бе напълно възможно съвсем искрено да не разбира какво прави. А може би разбираше чудесно какво прави. Със същия успех той би могъл да бъде ни повече, ни по-малко от един мошеник.

За да спечели време, Фостър взе да го увърта:

– Ами, вижте сега... – и извади много бавно кутия с цигари, възнамерявайки да предложи една на Потърли, да му я запали, а после да запали цигара и за себе си.

Но Потърли реагира незабавно:

– Моля ви, доктор Фостър. Никакви цигари.

– Извинявайте, сър – по лицето на физика се четеше изумление.

– Не. Аз трябва да ви се извиня. Не мога да понасям тази миризма. Идиосинкразия, разбирате ли. Приемете го като моя особеност. Моля ви да ме извините.

Потърли бе пребледнял като платно. Фостър прибра цигарите си. И сега вече, усещайки липсата им, му беше много по-лесно да се измъкне:

– Аз съм поласкан, че вие търсите моя съвет в този случай, доктор Потърли, но не съм човекът, който се занимава с неутриника. Не мога да направя нищо професионално в това направление. Всеки опит да изразя дори мнение би бил възприет като нередност. И, честно казано, предпочитам да не се бяхте впускате в подробности.

Мекушавите черти на професора се изостриха:

– Какво искате да кажете с това, че не сте човек, който се занимава с неутриника. Та вие не сте още никой. Нямате още право на никакви субсидии, нали?

– Този е едва първият ми семестър.

– Зная. Предполагам, че още не сте правили иск, за да получите право върху някакви изследвания.

По устните на Фостър се появи бегла усмивка. За три месеца в университета той не бе успял дори да стъкми в приемлив вид първите си заявления за достъп до научноизследователска работа, за да продължи пътя си на професионален научен работник, камо ли да стигне до Изследователската комисия.

(Завеждащият катедрата по физика за щастие прие това доста добронамерено. „Полека, Фостър, не бързай сега – каза му той – и гледай да си събереш мислите. Прецени добре по кой път да вървиш и накъде ще те изведе той, защото, получиш ли веднъж разрешение, твоята специализация ще бъде определена официално и за добро или за лошо ти ще трябва да я следваш до края на кариерата си.“ Съветът му беше съвсем банален, но баналността често маркира самата истина и Фостър съзнаваше това.)

– Моето образование е хипероптиката, доктор Потърли, с втора специалност гравитация, а и имам влечение към тях – каза Фостър. – Описах всичко това в молбата за сегашния си пост. Хипероптиката може все още и да не е моята официална специализация, но ще бъде. Друго не може да е. Колкото до неутрините, никога не съм ги изучавал.

– А защо не сте? – запита изведнъж поривисто историкът. Фостър се ококори от изненада: такова неприлично любопитство за професионалния статус на друг човек винаги му бе неприятно. Обичайното чувство за вежливост за малко не му изневери и той отговори, като в тона му прозвуча съвсем слаба нотка на безцеремонност:

– В програмата на моя университет не беше включен курсът по неутриника.

– Боже милостиви, къде сте учили?

– В МТИ (Масачузетски технологически институт) – отговори физикът спокойно.

– И там не преподават неутриника?

– Не. Не преподават – Фостър усети, че пламна и бе принуден да се защитава: – Тази дисциплина е високо специализирана, тя няма голяма стойност. Хроноскопията вероятно има известна стойност, но практическо приложение има единствено тя, всичко останало е умряла работа.

Историкът втренчи в него поглед настойчиво:

– Кажете ми едно нещо. Знаете ли къде мога да намеря специалист по неутриника?

– Не. Не зная – отговори Фостър без заобикалки.

– Ами тогава знаете ли учебно заведение, в което се преподава неутриника?

– Не, не зная.

Потърли се усмихна насила, но си личеше, че никак не му е до смях.

Фостър се засегна от тази усмивка, почувства преднамерена обида в нея и вече съвсем раздражен каза:

– Бих искал да ви обърна внимание, сър, че вие прекрочвате правомощията си.

– Какво?

– Казвам, че като историк вашите интереси в кое да е направление на физиката, вашите професионални интереси, са... – той замълча, тъй като не можа да се овладее, за да каже спокойно думата.

– Неетични ли?

– Точно това е думата, доктор Потърли.

– Моите изследвания ме принудиха да го направя – прошепна историкът екзалтирано.

– Трябва да се обърнете към Изследователската комисия. Ако те разрешат...

– Бях вече там, но не получих одобрение.

– Тогава очевидно трябва да се откажете – Фостър знаеше, че думите му прозвучаха престорено добродетелни, но той нямаше да позволи на този мъж да го подтикне към интелектуална анархия. Кариерата му едва започваше, за да я подлага на глупави рискове.

Както изглежда, забележката му бе действала на Потърли. И той съвсем неочаквано избухна, като взе да бълва скорострелен словесен поток за безотговорността.

Учените, заяви той, могат да бъдат свободни само ако могат свободно да следват своето собствено волно любопитство. Изследване, което е вкарано в предварително установен шаблон от сили, които дърпат конците на субсидиите, твърдеше той, се превръща в угодническо, робско изследване, то е потиснато. Никой човек според него няма правото да диктува интелектуалните интереси на друг човек.

Фостър слушаше всичко това с недоверие. Нито едно от твърденията не се оказа ново за него. Беше чувал състудентите си да говорят така, за да удивят своите професори, а и той самият един-два пъти се позабавлява по същия начин. Всеки, който се е занимавал с история на науката, знае, че много хора някога са мислили така.

Но на младия мъж му се стори странно, почти противоестествено,

че един съвременен учен може да изповядва такива безсмислици. Никой не би защитил такъв вид управление на фабрика, при което се разрешава на всеки работник да прави каквото му се иска в момента, или начин на управление на кораб според случайните и несъвместими представи на всеки един член от екипажа. Съвсем естествено е да се смята, че във всеки случай трябва да съществува някаква централизирана наблюдателска агенция. Защо в една фабрика или на един кораб трябва да има целенасочена работа и порядък, а за научните изследвания те да не са задължителни?

Хората могат да кажат, че човешкият мозък е в известен смисъл качествено по-различен от кораба или от фабриката, но историята на интелектуалното развитие доказва точно обратното.

Когато науката е била млада и сложността на всичко или на по-голямата част от известните неща е била постижима за индивидуалния мозък, вероятно не е имало нужда от напътствия. Слепите лутания по неустановените пътища на невежеството са могли да доведат до чудесни случайни открития.

Но с натрупването на познания се е налагало все повече и повече данни да бъдат взети предвид, преди да бъдат организирани значимите пътувания в неизвестността. Човекът е трябвало да се специализира. За изследванията са били необходими ресурсите на работен кабинет, какъвто сам той не е могъл да събере, а след това и от инструменти, каквито той не е могъл да си позволи. Все повече и повече самотният изследовател е отстъпвал пред изследователския колектив и пред изследователската институция.

Средствата, необходими за изследванията, се разраствали все повече, тъй като и апаратурата е ставала все по-многобройна. Кой колеж сега е толкова малък, че да не се нуждае поне от един ядрен микрореактор и поне от един тристепенен компютър?

Още преди столетия самотните изследователи не са били в състояние да финансират изследванията си. Към 1940 г. единствено държавата, големите индустрии и големите университети или изследователските институти са могли да субсидират както подобава фундаменталните изследвания.

Към 1960 г. дори и най-големите университети са били напълно зависими от държавните субсидии, докато изследователските институти не са могли да съществуват без данъчни отстъпки и обществени дарения. Към 2000 г. индустриалните обединения са станали част от световната държава, а след тях – и финансирането на изследванията,

вследствие на което тяхното управление естествено се е централизирано под ръководството на държавата.

Цялата тази система работеше без усилия и много добре. Всеки клон от науката отговаряше точно на нуждите на обществото, като редица сектори бяха координирани изрядно. Същественият напредък през последните петдесет години от столетието потвърждаваха достатъчно красноречиво факта, че науката не е изпаднала в стагнация.

Фостър се опита да изреди поне някои от тези неща, но припряният глас на Потърли го прекъсна пренебрежително:

– Вие повтаряте като папагал официалната пропагандна. А самият сте ярък пример на пълно противоречие с бюрократичните възгледи. Вярвате ли ми, че е така?

– Честно казано – не.

– Така значи, а защо твърдите, че наблюдението на дадена епоха е умряла работа? Защо науката за неутрините не е маловажна? Вие казахте, че е така. При това го казахте категорично. Без дори да сте я изучавали. Показахте пълното си пренебрежение към предмета. Та той дори не се изучава във вашия институт...

– Не е ли достатъчно доказателство самият този факт?

– О-о, разбирам. Той не е в програмата, защото е маловажен. А е маловажен, защото не го преподават. Доволен ли сте от подобно разсъждение?

Фостър се смути:

– Ами нали го има в учебниците.

– Ето това е то. Книгите казват, че науката за неутрините е маловажна. Вашите професори ви говорят тези неща, защото са ги прочели в книгите. А книгите казват така, защото ги пишат професорите. А кой от тях го твърди от собствен опит и познания? Кой е правил изследвания в тази област? Чували ли сте за някого?

– Мисля, че така няма да стигнем никъде, доктор Потърли – каза Фостър. – Имам да върша работа...

– Една минутка само. Аз искам само да изпитам вашето търпение. Да разбера как ви се струва това: аз твърдя, че правителството потиска с пълна сила фундаменталните изследвания в неутриниката и хроноскопията. Те не допускат прилагането на хроноскопията.

– О-о, не.

– А защо не? Те могат да го правят. Ето ви ги вашите централно управлявани изследвания! Ако те откажат средства за опити в коя да е област на науката, тази област умира. Та те убиват неутриниката. Те са в

състояние да го направят и почти са го постигнали.

– Но защо?

– Не зная защо. И искам вие да разберете. Аз сам бих разучил, ако знаех достатъчно. Дойдох при вас, защото сте младо момче, завършило образованието си току-що. Да не би интелектуалната ви кръв вече да е застинала? Не ви ли гложди поне малко любопитството? Не искате ли да знаете! Не ви ли измъчват неизвестните отговори!

Историкът бе забил изпитателния си поглед в лицето на Фостър. Носовете на двамата бяха на сантиметри един от друг, а Фостър бе толкова объркан, че не се сещаше да се отдръпне.

Физикът с пълно право би могъл да нареди на Потърли да се маха. При необходимост би могъл и да го изхвърли.

Ако го спираше нещо, то не беше възрастта или служебното положение на колегата му. И в никакъв случай не го възпираха дори аргументите на Потърли, които не бяха успели да убедят Фостър. По-скоро му повлия чувството за накърнената гордост на неговия институт.

Защо в програмата на МТИ липсваше курс по неутриника? Сега като се поразмисли, Фостър се усъмни, че в библиотеката има дори един единствен учебник по тази дисциплина. Не си спомняше пред погледа му да е попадал такъв учебник.

Сега вече той се замисли сериозно над тези въпроси.

И това се оказа гибелно.

Керълайн Потърли някога бе привлекателна жена. Имаше случаи, като вечерите с приятели или университетските събирания, когато с доста усилия остатъците от тази хубост можеха да бъдат спасени.

В ежедневието тя увисваше като дрипа. Така говореше самата Керълайн в моменти на отвращение от себе си. С годините тя бе натрупала килограми. Но нейната отпуснатост не се дължеше изцяло на напъгляването, а сякаш мускулите ѝ се бяха предали и увиснали, затова дишаше тежко, когато се движеше, очите ѝ ставаха все по-безформени от торбичките около тях и двойната ѝ брадичка ставаше все по-голяма. Дори посивяващата ѝ коса изглеждаше по-скоро уморена, отколкото права. Тежко падащите кичури сякаш бяха резултат от това, че се е предала безропотно на гравитацията – и нищо друго.

Керълайн Потърли се погледна в огледалото и си призна, че днес е един от лошите ѝ дни. Знаеше и каква е причината.

Отново бе сънувала Лоръл. Този път една странна Лоръл, вече

пораснала Лоръл. След съня Керълайн се почувства по-злочеста отвсякога.

От друга страна, съжаляваше, че бе споменала за него на Арнолд. Той не каза нищо; всъщност никога не бе реагирал по никакъв друг начин освен с мълчание, но то му се отразяваше зле. След като му каза за този сън, той се затвори в себе си с дни. Може би, защото се готвеше за онази важна среща с високопоставения държавен представител (Арнолд не спираше да повтаря, че не се надява на успех), но причината можеше да е и в нейния сън.

В миналото беше по-добре, тогава той крещеше по нея, за да излее гнева си: „Остави мъртвото минало на мира, Карълайн! Приказките няма да я върнат обратно, нито пък сънищата.“

Лошо беше и за двама. Ужасно лошо. В деня на нещастния случай тя не си бе у дома и оттогава непрекъснато живееше с чувството за вина. Ако си бе стояла у дома, ако не бе се запиляла да пазарува разни ненужни неща, и двамата щяха да са до нея. Поне единият щеше да успее да спаси Лоръл.

Горкият Арнолд не бе смогнал. И небесата щяха да потвърдят колко усилия бе хвърлил. Той самият едва не бе умрял. Измъкнал се бе от горящата къща, гърчейки се от болки, с мехури по кожата от изгарянията, полузадушен от дима, полусляп, притиснал до себе си мъртвата Лоръл.

Кошмарът от този ужас все още живееше, никога не изчезваше напълно.

После Арнолд лека-полека се затвори в черупката си. Гласът му стана тих, мек и скоро той така опитоми тази тиха мекота, че нищо не бе в състояние да я пробие, дори и гръмотевица. Стана пурганин и дори се отказа от дребните си пороци – от цигарите и от скверните си възклицания. А когато получи правото да разработва темата си за новата история на Картаген, подчини всичко на нея.

Тя се опита да му помогне. Правеше справки, печаташе на машина бележките му и ги преснемаше. После изведнъж всичко свърши.

Една вечер тя неочаквано скочи от масата, стигна до банята за миг и започна да повръща неудържимо. Мъжът ѝ я последва стъписан и обезпокоен.

– Керълайн, какво ти е?

Наложи се да ѝ даде глътка бренди, за да я свести.

– Това вярно ли е? – запита тя. – Онова, което са направили?

– Кой какво е направил?

– Картагенците.

Той я погледна втренчено и тя усети всичко. Но не можеше да изрече и дума.

Картагенците, изглежда, са боготворили Молох, издигнат във формата на кух бронзов идол с пещ по средата на тялото му. По време на национални кризи жреците и хората се събирали и след необходимите церемонии и заклинания хвърляли сърчно в пламъците живи пеленачета.

Точно преди решаващия миг жреците натъпквали устенцата на децата със захаросани плодове, за да не би силата на жертвоприношението да бъде помрачена от ужасяващите панически писъци. Веднага след принасянето на жертвите започвали да бият барабани, за да заглушат писъците на децата в първите няколко секунди. Присъствали и родителите, вероятно с голямо задоволство, защото жертвата била угодна на боговете...

Арнолд Потърли се навъси страшно. Чудовищни лъжи, каза той, измислени от враговете на Картагенците. Трябваше да я предупреди. В края на краищата такива пропагандни лъжи не бяха рядко срещано явление. Според гърците древните евреи са обожествявали една магарешка глава в своята Свята Светих. А според римляните първите християни били омразни на цялото човечество, защото принасяли в жертва децата езичници в катакомбите.

– Значи те не са го правили? – запита Керълайн.

– Сигурен съм, че не са. Древните финикийци може и да са го правили. Човешкото жертвоприношение е обичайно явление сред примитивните народи. Но картагенската култура по време на разцвета си не е била примитивна култура. Човешкото жертвоприношение често поставя началото на символични действия като пречиштането от грехове. Гърците и римляните може и да са объркали някои картагенски символи с чистите ритуали – или от невежество, или от злонамереност.

– Сигурен ли си?

– Все още не мога да съм сигурен, Керълайн, но когато събера достатъчно данни, ще мога да подам иск, за да ми разрешат да ползвам хроноскопията, която ще изясни нещата веднъж завинаги.

– Хроноскопия ли?

– Изследване на дадена епоха. Ще можем да наблюдаваме древния Картаген точно по време на някоя от кризите, например приземяването на Скипио Африканус в 202 г. преди Христа, ние ще можем със собствените си очи да наблюдаваме точно какви става. И ти ще видиш, че ще

излезна прав.

Той я погали и се усмихна окуражително, но след този случай тя сънуваше Лоръл всяка нощ две седмици подред и никога повече не му помогна за картагенския проект. Нито пък той я помоли за помощ.

Но сега тя се опитваше сама себе си да ободри, преди той да се е върнал у дома. Арнолд ѝ се обади след пристигането си в града, каза, че се е срещнал с правителствения служител и срещата преминала, както е предполагал. Това означаваше отказ, но все пак малката издайническа нотка на депресия я нямаше в гласа му и чертите на лицето му изглеждаха по телескопичната връзка съвсем спокойни. Каза, че трябвало да се погрижи за още нещо, преди да се върне у дома.

Значи щеше да закъснее, но това нямаше значение. Нито пък някой от двамата спазваше часовете за хранене или го беше грижа кога са извадени пакетите от фризера, те дори не поглеждаха какъв пакет са извадили и не се интересуваха дали защитният механизъм се е задействал.

Когато пристигна, той я изненада. Видът му не подсказваше нищо нередно. Целуна я по съпружески и се усмихна, свали си шапката и попита дали всичко е било наред, докато го е нямало – все обичайните, почти неизменни неща. Почти.

Тя се бе научила да улавя малките промени и сега в уж нормалната ситуация усети лека припряност в стъпките му. Достатъчна, за да подкаже на свикналия с еднообразните му действия поглед, че мъжът ѝ е напрегнат.

– Нещо случило ли се е? – запита го тя.

– Ще имаме гост за вечеря вдругиден, Керълайн. Нали нямаш нищо против?

– Ами не. Познавам ли го?

– Не. Един млад университетски преподавател. Съвсем нов. Разговарях с него – Арнолд неочаквано се обърна към нея и хвана здраво лактите ѝ, поддържа ги миг-два, а после ги пусна смутен, сякаш се дезорганизира от това, че бе показал чувствата си. – За малко да го изпусна. Представи си. Ужасно, ужасно е как всички ние сме се превили под ярема, каква обич ни свързва с хомота.

Госпожа Потърли не бе сигурна, че разбира за какво става дума, но през последната година тя наблюдаваше мъжа си как постепенно бе станал по-непокорен, малко по малко неговите критики към правителството започнаха да звучат все по-дръзко.

– Нали не си разговарял с него безразсъдно?

– Какво разбираш под „безразсъдно“? Той ще прави изследване с

неутрини за мене.

„Неутрини“ за госпожа Потърли бе четириричкова безсмислица, но тя знаеше, че думата няма нищо общо с историята.

– Арнолд, не съм съгласна да го правиш – каза тя плахо. – Ще си загубиш работата. Това е...

– Това е интелектуална анархия, скъпи мой – прекъсна я той. – Ти искаш да ми кажеш тази фраза, нали? Много добре. Аз съм анархист. Ако правителството не ми разреши да разгърна изследванията си, аз сам ще се справя. И когато аз посоча кой е начинът за работа, другите ще ме последват. А ако не – нищо не се променя. От значение е единствено Картаген, а също и познанията на човека, не ти и аз.

– Но ти не познаваш този млад мъж. Ами ако той е агент на Комисията по изследванията?

– Не ми прилича на такъв и аз ще се възползвам от тази възможност – Арнолд сви дясната си ръка в юмрук и го отърка полека о лявата си длан. – Сега той е на моя страна. Сигурен съм. Не може да не е. Аз различавам интелектуалното любопитство в мъжките очи, лица, реакции, а това заболяване е фатално за един опитомен учен. Дори в сегашни дни е нужно време, за да го избиеш като с чук найве, да го предизвикаш у някой мъж, а младите са толкова уязвими... Но защо пък трябва да се спираме пред каквото и да било? Защо да не си построим наш собствен хроноскоп и да пратим правителството на... – той изведнъж замлъкна, тръсна глава и се обърна.

– Надявам се всичко да е наред – каза госпожа Потърли, чувствайки безнадеждна увереност, че нищо няма да е както трябва, тя отсега се бе изплашила за професионалното положение на своя съпруг и за сигурността на старините им.

От двамата само госпожа Потърли усети бедата болезнено, сякаш тя вече ги бе сполетяла. При това, разбира се, страшна беда.

Джоунъс Фостър пристигна в отдалечената от института къща на семейство Потърли с почти половин час закъснение.

До вечерта преди самата среща той не бе сигурен, че ще отиде. Но в един момент разбра, че не би могъл да наруши добрия тон, като се откаже от вечерята само един час преди определеното време. Пък и любопитството го гризеше.

Вечерята се проточи. Фостър яде без охота. Госпожа Потърли бе разсеяна и, изглежда, се носеше в мислите си някъде много далече,

откъдето се върна само веднъж, за да попита гостенина дали е женен и за да възкликне със съжаление, щом разбра, че не е женен. Доктор Потърли го запита безучастно за професионалния му път и кимна няколко пъти в знак, че уж слуша внимателно.

Вечерята течеше спокойно, безинтересно... по-скоро скучно... всъщност не се различаваше особено от всичко, което се случваше.

Фостър си помисли: „Та той изглежда толкова безобиден.“

Младият учен прекара последните два дни в подготовка по темата на доктор Потърли, но, разбира се, така, че да не бие на очи, почти тайно. Не се притесняваше кой знае колко дали ще го видят в Обществената научна библиотека. Естествено бе историята да се възприема като една от междинните дисциплини, а историческите трудове често се четяха от широк кръг хора и за развлечение, и за поука.

И все пак един физик не можеше да бъде причислен към „широкия кръг хора“. Само да видеха, че Фостър се е зачел в историческите писания и почти сигурно щяха да го сметнат за съмнителен и не след дълго завеждащият катедрата по физика щеше да се зачуди дали новият лектор е наистина „човек на място“.

Така че Фостър бе предпазлив. Сядаше на по-закътани места и навеждаше ниско главата си, когато от време на време се промъкваше в библиотеката и се измъкваше от нея.

Оказа се, че доктор Потърли е написал три книги и дузина статии за древните средиземноморски страни, като последните му стаии (всичките в „Исторически преглед“) се отнасяха за до римския Картаген и издаваха благоприятното му към него.

Най-малкото написаното съответстваше на приказките, които му наговори Потърли, и заличи до известна степен подозренията на Фостър... И все пак той чувстваше, че щеше да е много по-мъдро и по-безопасно, ако бе осуетил плана на историка още в самото начало.

Ученият не би трябвало да е прекалено любопитен, помисли си младият физик, горчиво разочарован от самия себе си. Това е опасна черта.

След вечерята Потърли го поведе към кабинета си и рязко го вмъкна още от прага в кабинета си. Тук стените от горе до долу бяха покрити с книги.

Не само книги, запечатани на видеоматериали, разбира се, а безбройни книги, които бяха отпечатани на хартия. Той не бе си и помислял, че може да има още толкова много книги, годни за четене.

Фостър бе обезпокоен от този факт. Защо някой трябва да държи

толкова много книги в дома си? Със сигурност всичките ги имаше в университетската библиотека или в най-лошия случай в библиотеката на Конгреса, ако някой пожелаеше да си направи труда да проверява микрофилмите.

Имаше нещо тайнствено в това да притежаваш собствена, домашна библиотека. Понамирисваше на интелектуална анархия. Но странно защо точно усещането за нея успокои младия физик. Той предпочиташе Потърли да е истински бунтар, отколкото прикрит агент-провокастор.

Сега вече времето започна да тече скорострелно и разговорът погълна вниманието на физика.

– Виждате ли – заговори Потърли с ясни си равен глас, – ставаше дума да се намери, ако е възможно, човек, който е използвал хроноскоп в работата си. Естествено аз не можех да попитам направо, след като не бях получил разрешение за изследвания.

– Да – каза Фостър сухо, малко учуден, че такова дребно съображение би могло да спре този човек.

– Използвах индиректни начини...

Наистина бе така. Фостър остана изумен от обемистите материали, чийто предмет представляваха незначителните спорни моменти от развитието на древната средиземноморска култура и които по някакъв начин успяваха да подчертаят отново и отново една и съща забележка: „Разбира се, тъй като никога не съм използвал хроноскоп...“ или „В очакване на одобрение относно моята молба за проучване с хроноскоп, което се оказва невъзможно до този момент...“

– Да знаете все пак, че тези допитвания съвсем не са напразни – отбеляза Потърли. – Всеки месец Институтът по хроноскопия издава една брошура, в която се отпечатват и бележки за древността, обусловени от наблюденията върху дадена епоха. Само една-две бележки. Онова, което ме впечатли в началото, беше тривиалността на повечето от бележките, от тях лъхаше скука. Защо подобни изследвания трябва да взимат връх над моята работа? Затова аз взех, че писах на хора, които по всяка вероятност щяха да правят проучвания по направленията, описани в брошурата. Както ви показах, те никога не са използвали хроноскопа. Хайде сега да се спрем на моите материали точка по точка.

На Фостър му се виеше свят от педантично събираните трудове и той искрено се учуди:

– Но защо? – запита най-накрая младият мъж.

– Не зная защо, но аз си имам теория. Хроноскопът бе изобретен от Стербински. – както разбирате, толкова са ми познанията за

съоръжението... за него имаше много публикации. Но след това правителството пое контрола върху него и реши да забрани по-нататъшните изследвания в тази област, също и използването на изобретението. Но тогава хората можеше да ги обземе любопитство защо машината не е използвана. Любопитството е страшен грях, доктор Фостър.

Така си е, съгласи се мислено физикът.

– Представете си в такъв случай резултата – продължи Потърли – от лицемерните заявления, че Хроноскопът е бил използван. Тогава той вече престава да бъде мистерия, а нещо обичайно. Тогава той вече не е подходящ обект за законните научни познания или не е привлекателен за нездравото любопитство.

– Но вие проявихте любопитство – подчерта Фостър.

Потърли изглеждаше малко нервен:

– Моят случай беше по-различен – отвърна ядосано той. – Аз имам задача, която непременно трябва да свърша, и няма да отстъпя пред нелицепитните им опити да ми попречат.

„Кое е също вид параноя“ – помисли си физикът тъжно.

И все пак историкът бе постигнал нещо, независимо дали стремежът му можеше да се нарече параноичен или не. Фостър не можеше повече да отрича, че в областта на неутриниката се случва нещо странно.

Но към какво се стремеше Потърли? Това все още тревожеше младия мъж. Ако историкът нямаше намерение да подложи по такъв начин на изпитание моралните принципи на Фостър, какво всъщност искаше?

Младият мъж тръгна по пътя на логиката: как би постъпил един интелектуален анархист, обзет при това от лека параноя, ако иска да използва хроноскопа и е убеден, че силните на деня преднамерено му пречат.

„Да речем, че аз бях на негово място“ – помисли си Фостър. „Какво щях да направя?“

– А може би Хроноскопът изобщо не съществува? – каза тихо той.

Потърли се сепна. Обичайното му спокойствие се пропука. За миг физикът улови един мигновен поглед, който нямаше нищо общо със спокойствието.

Но историкът запази самообладание и каза:

– О, не, трябва да има хроноскоп.

– Защо мислите така? Да не би да сте го виждали? Виждали ли сте го? Може би това е обяснението за всичко. Може би те не се стараят съзнателно да държат хората настрана от хроноскопа, защото него просто го няма.

– Но Стербински все пак живя, нали? И той построи хроноскопа. Това поне е факт.

– Книгите твърдят така – отбеляза Фостър хладно.

– Слушай ме тогава – Потърли се пресегна и сграбчи ръкава на физика. – На мене ми трябва хроноскоп. Аз трябва да го имам. Недей да ми казваш, че той не съществува. Това, което ни предстои да направим, е да разберем достатъчно за неутрините, за да можем... – той се изправи рязко, без да се доизкаже.

Младият мъж издърпа ръкава си. Нямаше нужда да изслушва края на това изречение. Можеше и сам да го довърши:

– Да си построим свой хроноскоп? – добави той.

Потърли го изгледа кисело, сякаш не би предпочел да го каже направо. И все пак запита:

– А защо не?

– Защото това е изключено. Ако онова, което прочетох, е вярно, тогава трябва да знаете, че на Стербински са му били нужни двайсет години, за да построи своята машина, и средства в размер на няколко милиона. Смятате ли, че вие и аз можем да построим още една незаконно? Да предположим, че имаме време, макар и да не е така, да допуснем, че аз мога да науча достатъчно от книгите, в които се съмнявам, но откъде ще намерим пари и апаратура? За бога, та машината хроноскоп заема пете-тажна сграда!

– Значи няма да ми помогнеш?

– Ами ще ви кажа. Има един начин да изнамеря нещо...

– Какъв е той? – запита Потърли нетърпеливо.

– Няма значение. Не е толкова важно. Но може и да ми се удаде да разбера дали правителството умишлено не разрешава изследванията с хроноскоп. Възможно е да потвърдя подозренията ви или да докажа, че са неоснователни. Не зная кое от двете ще се окаже по-добро за вас, но мога да постигна най-много това. Възможностите ми са ограничени.

Потърли проследи с поглед младия мъж, докато той се отдалечи от къщата. Беше гневен на самия себе си. Защо се издаде така небрежно и позволи на младока да разбере, че всъщност хроноскопът му е необходим на самия него? Толкова необмислена постъпка.

Но откъде-накъде младият глупак трябваше да допуска, че хроноскопът може и изобщо да не съществува?

Той трябва да съществува. Трябва. Каква полза има да се твърди, че го няма?

А и защо да не е възможно да бъде построен втори? За петдесет

години от времето на Стербински науката бе напреднала много. Имаха нужда всичко на всичко от информация.

Нека младокът събере повече данни. Нека да си мисли, че малкото познания са неговият таван. Когато човек поеме по пътя на бунтарството, отпадат всякакви ограничения. Ако момчето не бе подтиквано по този път от нещо вътре в самото него, още първите му стъпки щяха да се окажат достатъчно греховни, за да го тласнат да продължи. Потърли бе напълно сигурен, че Фостър няма да се поколебае да предприеме дори изнудване.

Историкът махна още веднъж за довиждане и огледа небето. Започваше да вали. Точно така! Ако е нужно и на шантаж ще се реши, но пак никой няма да може да го спре.

Фостър караше колата си през тъмните предградия на града и едва ли бе обърнал внимание на дъжда.

Наричаше се мислено глупак, но не можеше да остави нещата така. Трябваше да разбере. Проклинаше се заради необузданото си любопитство, но трябваше да разбере всичко.

Той обаче нямаше да стигне по-далече от чичо Ралф. Мислено младият мъж решително си обеща нещата да стигнат дотам. В такъв случай срещу него нямаше да има улики, никакви реални доказателства. Чичо Ралф щеше да запази дискретност.

Фостър изпитваше срам от чичо Ралф. Той не бе му споменал нищо за Потърли – отчасти от предпазливост и отчасти защото не му се искаше да види онази негова учудено повдигната вежда и неизбежната му полуусмивка. Писателите на научни трудове, макар и полезни, бяха все пак малко нещо извън границите на общоприетото, годни само за покровителствено презрение. Самият факт, че те като социална група печелеха повече пари, отколкото учените изследователи, само влошаваше нещата, както можеше да се разбере.

И все пак имаше периоди, когато някой писател на научни трудове в семейството можеше да бъде от полза. Без да са истински образовани, на тях не им се налагаше да специализират. В крайна сметка един добър писател на научни трудове знаеше практически всичко... А чичо Ралф бе един от най-добрите писатели.

Ралф Нимо нямаше университетска диплома и се гордеше с този факт. „Дипломата – каза той веднъж на Джоунъс Фостър, когато двамата бяха значително по-млади – е първата стъпка към провала. Ти не

искаш да го пропуснеш, така че давай, специализирай се и върви към докторска степен. Ще свършиш като пълен невежа във всяко едно отношение, с изключение на един-единствен клон от някакво подразделение по нищо.“

„От друга страна, ако пазиш старателно ума си и не допускаш в него никакъв информационен хаос, докато достигнеш зрялост, пълнейки го единствено с интелект и тренирайки го само с логично мислене, тогава имаш на разположение един могъщ инструмент и можеш да станеш писател на научни трудове.“

Нимо получи първото си назначение на двайсет и пет годишна възраст, след като премина обучение и не бе на действителна служба почти три месеца. Решението за назначението му бе изпратено, изписано на свитък, чийто език не даваше дори и смътна представа за смисъла на документа от първи прочит, независимо колко образован бе човекът, който поемаше свитъка с интерес, ако той не го проучеше внимателно, при това с твърде голяма доза въодушевление и догадки. Нимо разтвори решението и го нави отново (всичко това след пет дълги и мъчителни срещи-разговори с авторите на посланието, които бяха биофизици), след като преведе текста на стегнат, смислен език и след като промени стила, придавайки му приятно звучене.

„Защо не?“ – обръщаше се той търпеливо към племенника си, който се противопоставяше на критиката му за университетска диплома и го смъмряше за неговата готовност да крета по допирателната на науката. – Допирателната е важно нещо. Вие, учените, не можете да пишете. А и защо би трябвало да се очаква такова нещо? Никой не иска те да бъдате grosмайстори или виртуозни цигулари, тогава защо да очакваме да редят изящно думите? Защо с това да не се заемат специалистите? За бога, Джоунъс, чети своята литература отпреди сто години, не обръщай внимание на факта, че научните разработки, представени в нея, са отживели времето си, че някои изрази са остарели. Просто чети и ги осмисляй, гледай обаче да не си изкълчиш езика, толкова аматьорски са написани. Отпечатват страници текстове, от които полза – никаква, цели статии, които или са безсмислени, или от тях нищо не се разбира, или и едното, и другото едновременно.

– Но така не получаващ признание, чичо Ралф – протестираше младият Фостър, който тъкмо се подготвяше да положи началото на кариерата си и беше доста ентузиазирани. – Ти би могъл да си изключителен изследовател.

– Аз получавам своето – казваше Нимо. – Недей и за минута да си

помисляш, че нямам признание. Разбира се, някой биохимик или някой стратометеоролог няма да ме поздрави, но затова пък ми плащат добре. Представи си само какво става, когато един първокласен химик разбере, че комисията му е отрязала годишните субсидии за научните трудове. Той ще се бори още по-упорито, за да се сдобие със средства, които ще предостави на мене или на такива като мене, отколкото да си набави записващ йонограф.

След което Ралф Нимо се усмихваше широко, а Фостър му отвърщаше със същата усмивка. Всъщност той се гордееше със своя шкембелия чичо с кръгло лице и дебели къси пръсти на ръцете, чиято суета го караше да сресва перчема си над оплешивялото теме и да се облича така, че да заприлича на неутъпкана купа сено, защото такава небрежност беше единствено негова запазена марка. Племенникът в едно и също време се срамуваше от своя чичо и се гордееше с него.

Но сега Фостър влезе в разхвърляния апартамент на чичо си без ни най-малко желание за смях. От онова време бяха изминали девет години. След девет години той смяташе дисертациите, в която и да е област на науката, за лустро и иначе възприемчивият му мозък бе допуснал в селенията си много малко от тези писания.

Нимо си хапваше грозде без семки, като слагаше зрънцата в устата си едно по едно. Той подхвърли един грозд на Фостър, който едва го улови и се наведе да събере няколкото отделни зърна, нападали по пода.

– Остави ги. Не си прави труда – спря го нехайно Нимо. – Нали идват тука да чистят веднъж в седмицата. Какво има? Да нямаш ядове с изготвянето на писменото прошение за субсидии?

– Още не съм се заел сериозно с това.

– Не си ли? Поразмърдай се, бе момче. Мене ли чакаш да направя вместо тебе последната класификация?

– Не можех да си позволя твоите услуги, чичо, нямам толкова пари.

– А, виж ти. Крушата не пада по-далече от дървото. Ами дай ми всичките авторски права и няма да се налага да си предаваме парите от ръка на ръка.

Фостър кимна в знак на съгласие:

– Ако говориш сериозно, считай, че сме се уговорили.

– Уговорихме се, значи.

Всичко това бе рисковано, разбира се, но Фостър познаваше добре способностите на Нимо в писането на научни трудове, за да си дава сметка, че те могат и да свършат работа в крайна сметка. Някакво драматично разкритие от всеобщ интерес за примитивния човек или нова

техника в хирургията, или пък в кой да е клон от космонавтиката можеха да означават за него една наистина доходоносна статия във всяко средство за масова комуникация.

Например Нимо бе човекът, който подробно описа за научния свят редица изследвания на Брайс и екип, които хвърляха светлина върху фината структура на два от вирусите на рака. За този свой труд той поиска нищожната сума от хиляда и петстотин долара с условие, че към нея бъдат добавени и авторските права за публикация. След което написа блестящо същия труд в полудраматична форма за трименсионалното видео и получи авансово заплащане в размер на двайсет хиляди долара, плюс такса за наем, която получаваше в продължение на пет години.

– Какво знаеш за неутриниката, чичо? – запита без заобикалки Фостър.

– За неутриниката ли? – малките очички на Нимо го изгледаха учудено. – Да не би да си се захванал с тях? Мислех, че те са от областта на псевдогравитационната оптика.

– Така е. Просто питам за неутриниката.

– Но това е дяволско занятие. Ти прекрчаваш границите на позволеното. Знаеш го, нали?

– Не очаквам да съобщиш на Комисията само защото съм малко любопитен за някои неща.

– Може би трябва да го направя, преди да си навлечеш неприятности. Любопитството е професионална опасност за учените. Виждал съм какво става в такива случаи. Някой се занимава тихо и кротко с някакъв проблем, а после любопитството вземе че го постави натясно. След това разбираш колко малко е направил в собствената си област, толкова малко, че не може да докаже правото си да се захване с темата си отново. Виждал съм повече...

– Всичко, което искам да зная – заговори търпеливо Фостър, – е какво е минавало през ръцете ти напоследък за неутриниката.

Нимо се облегна, дъвчейки замислено едно гроздово зърно:

– Нищо. Никога нищо. Не си припомням изобщо някога да съм работил по трудове, тема на които е била науката за неутрините.

– Какво?! – племенникът му не скри удивлението си. – Тогава кой ги е получавал?

– Сега като ме питаш, не зная. Не си спомням и някой да е говорил по темата на годишните събирания. Не смятам, че по нея е свършено много досега.

– А защо не?

– Хей, я стига си лаял. Нищо лошо не ти правя. Моите предположения биха били...

Фостър бе загубил търпение:

– Не знаеш ли?

– Хм. Ще ти кажа какво зная за неутриниката. Отнася се до приложението на движенията на неутрините и силите, които им влияят...

– Няма съмнение. Така е. Точно както електрониката разглежда приложението на движението на електроните и на силите, които им влияят, така и псевдогравитацията се занимава с приложението на изкуствените гравитационни полета. Не съм дошъл при тебе за такава информация. Това ли е всичко, което знаеш?

– И още нещо – продължи Нимо спокойно, – неутриниката е основата на изследванията във времето. Това вече наистина е всичко, което зная.

Фостър се отпусна вяло на стола и потърка енергично слабото си лице. Усети как недоволството му го ядосва. Без да може да си обясни логично причината, по някакъв начин той бе добил увереност, че Нимо ще намери последните доклади, ще предложи интересен аспект от модерната неутриника, ще отпрати племенника си обратно при Потърли, за да може той да убеди стария историк, че е срещил, че неговите данни им дават неправилна насока, а умозаклученията му са неверни.

Тогава Фостър би могъл да се върне към своята собствена работа.

Но сега...

„Значи в тази област не се прави кой знае какво – каза си ядосано той. – Това прави ли я умишлено пренебрегвана? Ами ако неутриниката е стерилна дисциплина? Може и така да е. аз не зная. Потърли не знае... Защо да прахосваме интелектуалните ресурси на човечеството за нищо и никакво? А има вероятност изследванията в тази насока да са секретни поради някакви законови съображения. Те биха могли да са...“

Бедата беше там, че той трябваше да разбере. Не можеше да остави нещата така, както си бяха сега. Той не можеше!

– Има ли нещо написано за неутриниката, чичо Ралф? Имам предвид ясен, изчистен текст. Съвсем елементарен.

Нимо се замисли, пухтейки често-често, от което пълните му бузи се издуваха още повече:

– Задавах ми дяволски въпроси. Единственият текст, за който съм чувал, е на Стербински и на още някой. Никога не съм го виждал, но веднъж ми се мярна нещо за него. Беше нещо от рода на... Стербински и ЛаМар. Така беше.

- Онзи Стербински, който откри хроноскопа ли?
- Мисля, че да. Изглежда, книгата си е струвала.
- Тя издавана ли е скоро? Стербински умря преди трийсет години. Нимо не отговори нищо, само сви рамене.
- Можеш ли да разбереш? – настояваше племенникът му.

Двамата се умълчаха за момент, чуваше се само скърцането от стола на Нимо, който размърда неспокойно огромното си туловище. Най-накрая писателят запита:

- Ще ми кажеш ли за какво е всичко това?
- Не мога. Ще ми помогнеш ли все пак, чичо Ралф? Ще ми дадеш ли копие от текста?

– Е, нали ти ме научи на всичко, което зная за псевдогравитацията. Би трябвало да съм ти благодарен. Знаеш ли какво... ще ти помогна при едно условие.

- Кое е то?

Лицето на по-стария мъж изведнъж доби много сериозно изражение:

– Че ще бъдеш внимателен, Джоунъс. Очевидно си престъпил рамките на позволеното, независимо с какво си се захванал. Не прахосвай кариерата си само защото те гложди любопитството за нещо, което не ти е възложено и не ти е работа. Ясно ли е?

Фостър кимна в знак на съгласие, но почти не го чуваше. Той мислеше трескаво.

Точно след една седмица Ралф Нимо премести пълното си тяло в двустайното жилище на Джоунъс Фостър в двора на института и прошепна с дрезгав глас:

- Намерих нещо.
- Какво? – физикът изгаряше от нетърпение.
- Копие от книгата на Стербински и Ла Мар – измъкна я той изпод широката си връхна дреха или по-скоро показа само едно нейно ъгълче.

Фостър веднага почти автоматично огледа вратата и прозорците, за да се увери, че са затворени и затъмнени добре, след което протегна ръка.

Кутията на касетата се бе олющила с годините и когато физикът я разчупи, филмовата лента се оказа избледняла и напукана.

- Това ли е всичко? – реагира той остро.
- Бъди благодарен, момчето ми, бъди благодарен! – Нимо седна със

сумтене и посегна към джоба си, за да извади една ябълка.

– О, благодарен съм ти, но филмът е толкова стар.

– Късмет бе, че изобщо го намерих. Опитих се да взема копие от Конгресната библиотека. Невъзможно. Книгата е забранена.

– Тогава как се сдоби с тази?

– Откраднах я – писателят почти бе изхрупал вече ябълката. – От градската библиотека, „Ню Йорк Паблик“.

– Какво?

– Много лесно стана. Съвсем естествено се оказах до лавиците, така че прекрачих перилата около тях, когато наоколо нямаше никого, измъкнах я и си излязох с нея. Тия там са много доверчиви. Между другото те от години не са изпитвали липсата на книгата... Най-добре е обаче да не позволяваш на никого да я вижда у тебе, племеннико.

Фостър се вгледа втрещено във филма, сякаш той буквално би могъл да го опари.

Нимо зарязва кочанчето на изхрупаната ябълка и посегна към втора:

– Странна работа, знаеш ли? През последните години не се е появявало нищо ново за цялата наука неутриника. Нито една монография, нито един доклад, студия, нито пък бележка за хода на работите в тази област. Нищичко от времето на хроноскопа.

Фостър не каза нищо, само разсеяно измънка нещо в отговор, за да покаже, че е съгласен.

Младият физик работеше по цели вечери в дома на Потърли. Неговата квартира в двора на института не му изглеждаше надеждна за целта. Вечерната работа в областта на неутриниката с времето започна да му се струва много по-истинска, отколкото неговата собствена. Понякога го обземаше безпокойство за темата му, но постепенно и то изчезна.

В началото работата му се състоеше преди всичко в изчитане и препрочитане на текста. По-късно започна да размишлява върху него (случваше се да го прави, докато лентата с някоя част от книгата се изнизваше, без той да забележи).

Понякога Потърли идваше да наблюдава как вървят нещата, да поседне широко отворени, нетърпеливи очи, сякаш очакваше замислен процесите да се материализират и да станат видими с всичките им извивки и гънки. Намесваше се само в два случая: не позволяваше на Фостър да пуши и от време на време му се искаше да приказва.

Не можеше да става дума за разговор в никакъв случай. А по-скоро за приглушен монолог, чрез който, както изглежда, едва ли се надяваше да привлече вниманието на младия мъж върху себе си. По този начин

той сякаш даваше воля на обзелото го задоволство.

Картаген! Винаги Картаген!

Картаген – Ню Йорк на древното Средиземноморие. Картаген – търговската империя и кралят на моретата. Картаген – всичко, което Сиракуза и Александрия си въобразяваха, че са. Картаген – оклеветяван от своите врагове и останал безмълвен в своя защита.

Той е бил победен веднъж от Рим и след това населението му е било прогонено от Сицилия и Сардиния, но се възродил за нещо много повече от това да възстанови загубите си чрез нови доминиони в Испания, да създаде Ханибал и за да всява ужас сред римляните шестнайсет години.

Накрая той загубил отново за втори път, примирил се със съдбата си и издигнал наново със съсипани сечива осакатения си живот на една малка земя. Справял се толкова добре, че завистливият Рим непрестанно подклаждал трета война. И тогава Картаген само с голи ръце и с решимост построил оръжия и въвлякъл Рим в двегодишна война, която завършила единствено с пълното разрушаване на града, жителите му предпочели да се хвърлят в огъня на опожарените си домове, но не и да се предадат.

„Възможно ли е било хората да се бият така яростно за един град и за своя начин на живот, както описват събитията древните писатели? Ханибал е бил по-добър от който и да е римски генерал и неговите войници са му били безпределно предани. Дори и най-злостните му врагове са го възхвалявали. Живял някога един картагенец. Модерно е да се твърди, че е бил нетипичен картагенец, по-добър от другите – диамант наред боклука. Но тогава защо той е бил толкова предан на Картаген, чак до самата си смърт, след години на изгнание? Така казват за Молох...“

Фостър невинаги го слушаше, но понякога съзнанието му се покоряваше на приглушения монолог против волята му, тогава усещаше, че потреперва, прилошаваше му от кървавия разказ за жертвоприношението на децата.

Но Потърли продължаваше настойчиво, убедено: „Все същата история, тя не е вярна. Две хиляди и петстотин годишна скалъпена история, измислена от гърци и римляни. Те са имали свои роби, своите смъртници върху кръста и изтезания, своите гладиаторски състезания. Те не са били светци. Историята на Молох е, както ще я нарекат по-късните поколения, военна пропаганда, голяма лъжа. Аз мога да докажа, че това е лъжа. Аз мога да го докажа и, за Бога, аз ще го направя... ще го

направля...“

И настойчиво шепнеше отново и отново това свое обещание.

Госпожа Потърли също го посещаваше, но по-рядко, обикновено идваше в сряда и четвъртък, когато доктор Потърли имаше вечерни занятия и не си беше у дома.

Тя седеше тихо, почти не говореше, лицето ѝ бе безжизнено, бледо като недопечено тесто, очите ѝ – празни, цялото ѝ същество излъчваше дистанция и отчужденост.

Първия път, когато тя дойде, Фостър се опита ???нс-юики да ѝ внуши да го остави на спокойствие.

А госпожа Потърли запита с безжизнен глас:

– Преча ли ви?

– Не, не, разбира се – излъга физикът нервно. – Просто така... така... – той не можа да довърши изречението си.

Тя кимна, сякаш прие покана да остане. После отвори някаква платнена чанта, която бе донесла със себе си, извади оттам едно тесте витронени плоскости и започна да ги размахва заедно с помощта на чевръстите и деликатни движения на двойка тънки тетрастенни деполяризатори, чиито жици бяха хранвани от батерии. Така госпожа Потърли приличаше на жена, която държи огромен паяк.

Една вечер тя тихо пророни:

– Моята дъщеря, Лоръл, е на вашите години.

Фостър се сепна както от неочаквано долетелите звуци, така и от смисъла на думите, но все пак реагира:

– Не знаех, че имате дъщеря, госпожо Потърли.

– Тя умря. Преди години.

Витронът се вееше под сръчните движения към неизравнената линия на някаква дреха, която физикът още не можеше да определи. Не му оставаше нищо друго, освен да избърбори едно нелепо „простете ми“.

Госпожа Потърли въздъхна:

– Аз често я сънувам – вдигна тя сините си отчуждени очи към него.

Фостър премигна и отвърна поглед от тях.

Друга вечер стопанката запита, подръпвайки една от витронените плоскости, за да разхлаби меката ѝ хватка за роклята си:

– А какво представлява наблюдаването във времето?

Тази фраза разби изключително обърканата поредица от мисли на младия мъж и той отвърна сприваво:

– Доктор Потърли може да ви обясни.

– Опитвал се е вече да го направи. О, боже мой, наистина. Но мисля, че е малко нетърпелив с мене. В повечето случаи казва „хроноскопия“. Наистина ли виждате нещата от миналото, като трименсионалите? Или хроноскопът прави фигури на точки, като компютърът, който използвате?

Фостър изглежда миникомпютъра си с отвращение. Апаратчето работеше доста добре, но всяка операция трябваше да се контролира ръчно, а отговорите се появяваха кодирани. Ако сега можеше да използва компютъра на института... Но не, вече доста се размечта. И без това усещаше, че бие на очи, когато вечер излизаше от кабинета си с компютъра под мишница.

– Аз също никога не съм виждал хроноскопа, но ме обзема впечатлението, че вие имате видения и чувате гласове.

– И вие ли чувате гласове на разни хора?

– Може и така да се каже – отговори младият мъж, след което продължи без особена надежда, че ще бъде разбран. – Чуйте ме, госпожо Потърли, тази работа трябва да ви изглежда ужасно глупава. Осъзнавам, че не обичате да оставяте гостенин насаме, но наистина, госпожо Потърли, не бива да се чувствате задължена...

– Аз не се чувствам задължена. Просто си седя тук и чакам.

– Чакате ли? Какво очаквате?

– Аз ви слушах онази първата вечер – каза тя спокойно. – Когато за първи път си приказвахте с Арнолд. Аз слушах пред вратата.

– Така ли?

– Зная, че не биваше да го правя, но бях страшно притеснена за Арнолд. Имах предчувствието, че възнамерява да направи нещо нередно и исках да разбера какво е то. А после, когато чух... – жената замълча за миг, навеждайки се много близко над витрона и се вгледа в него.

– Какво точно чухте, госпожо Потърли?

– Че няма да построите хроноскоп.

– Е, да, разбира се.

– Помислих си, че е възможно да промените решението си.

Фостър я стрелна с поглед:

– Да не искате да кажете, че идвате тук с надеждата да построя хроноскоп, в очакване аз да построя хроноскоп?

– Надявам се да го направите, доктор Фостър. О, много се надявам да го построите.

И тогава сякаш изведнъж от лицето ѝ се смъкна гъст воал, разкривайки ясно, ярко изразително всичките ѝ черти: лицето ѝ доби

руменина, животът се върна в очите ѝ, в гласа ѝ зазвучаха нотки на някакво прииждащо вълнение.

– Няма ли да е чудесно да имаме хроноскоп? – прошепна тя. – За да могат хората от миналото да се съживят. Фараони, крале и обикновени хора. Надявам се да го построите, доктор Фостър. Наистина... живея с надежда...

После сякаш сама се сепна от бликащата енергия в собствените ѝ думи и остави витронените плоскости да се изплъзнат от скута ѝ. Изправи се и се спусна към стълбището на приземния етаж, проведена от изумения, тъжен поглед на Фостър, който я наблюдаваше как несръчно се опитва да избяга.

Тази картина се вряза дълбоко в нощното съзнание на физика, наруши съня му. Мислите за случилото се го вцепеняваха болезнено. Довеждаха го почти до умопомрачение.

Обосновките на Фостър за получаване на официално разрешение и субсидии за изследвания по собствена тема вървяха криво-ляво и най-накрая се оказа, че опират до Ралф Нимо. Племенникът почти бе загубил надежда в успеха. Понякога го връхлиташе вцепеняващата мисъл: „Те няма да бъдат одобрени.“

А ако не бъдат одобрени, ще стане скандал в катедрата и навярно няма да бъде преназначен на работа, край на академичната година.

Но явно не това го притесняваше най-много, а неутринът, неутринът и единствено неутринът. Неговата траектория се извиваше бясно и водеше младия учен с притаено дихание по неизвестни пътеки, по които дори Стербински и Ла Мар не са пристъпвали.

Обади се на Нимо:

– Чичо Ралф, имам нужда от няколко неща. Обаждам ти се извън територията на института.

На видеоекрана лицето на Нимо бе приветливо, но гласът му прозвуча рязко:

– Какво ти трябва, е въпрос на дълъг разговор. Аз си троша времето като грешен дявол, за да вържа смислено преназначаването ти. Ако ми се обаждаш за това...

Фостър тръсна глава негърпеливо:

– Не то е причината за моето обаждане. Имам нужда от други неща – той надраска бързо нещо на лист хартия и го тикна пред погледа на чичо си.

– Хей, колко трикове мислиш, че мога да извъртя? – провикна се Нимо.

– Ти можеш да ги намериш, чичо. Знаеш, че можеш.

Нимо препрочете списъка, беззвучно помръдвайки пълните си устни, а изражението на лицето му се помрачи:

– И какво става като ги събереш всичките тия неща?

– Както винаги, ти ще имаш изключителните авторски права, каквото и да се получи – поклати глава племенникът. – Но, моля ти се, сега не ми задавай никакви въпроси.

– Знаеш, че не мога да правя чудеса.

– Направи само това. Трябва да го направиш. Ти си писател на научните трудове, а не – изследовател. Не ти се налага да се съобразяваш с каквото и да било. Имаш приятели и връзки. Те могат да се престорят, че нищо не са забелязали, нали? И да си го изкарат от тебе при следващата публикация.

– Твоята искреност е трогателна, племеннико. Ще се постарая.

Нимо успя. Материалите и оборудването бяха докарани в една късна доба с частна кола. Нимо и Фостър ги вмъкнаха в дома на Потърли с помощта на няколко мърморещи работници, несвикнали с физическа работа.

Стопанинът остана на входа на сутерена след като Нимо си отиде.

– За какво са тези неща? – запита тихо той.

Фостър отметна падналите кичури от челото си, разтърка внимателно едната си навехната китка и каза:

– Искам да направя няколко прости експеримента.

– Наистина ли? – очите на историка светнаха от възбуда. Фостър имаше усещането, че е манипулиран. Сякаш някой го водеше по опасна магистрала, като го бе хванал здраво за носа, а той, макар и да осъзнаваше ясно каква гибел ги очаква в края на този път, все пак не спираше, обзет от силно желание и решимост да го извърви. И още по-лошо: усещаше, че хватката не е на някой друг, а негова собствена.

Потърли поде всичко, Потърли, който сега стоеше злорадно насреща му, но непреодолимият подтик си беше негов, на Фостър.

– Отсега нататък ще искам спокойствие, Потърли – каза физикът рязко. – Не мога да ви изтърпявам двамата с жена ви да тичате непрекъснато един през друг долу и да ми пречите.

А наум си рече: „Ако се засяга, нека да ме изрита. Нека да сложи край на това.“

Но с цялото си същество усещаше, че дори и да бъде пропъден отук, вече нищо не може да спре работата му с неутрините.

До прогонване обаче не се стигна. Потърли не прояви никакви

белези на обидата. Мекотата в погледа му остана непроменена.

– Разбира се, доктор Фостър, разбира се – каза той. – Ще ви бъде осигурено пълно спокойствие, както желаете.

Младият мъж наблюдаваше как стопанинът на къщата се отдалечава. Докато той, оставен насаме, продължаваше да крачи по магистралата, изпитвайки перверзна радост от този факт и изпълнен с омраза към себе си заради обзелата го радост.

Тъй като прекарваше всичките си почивни дни в сутерена на Потърли, Фостър донесе там и походно легло.

През този период пристигна предизвестие, че получава официално разрешение и субсидии по собствената си тема (така, както бе скалъпена от Нимо). Лично завеждащият катедрата донесе решението и го поздравя.

Фостър му отправи съдържан поглед и измънка: „Добре. Радвам се.“ Но реакцията му бе така неубедителна, че онзи се намръщи и се извърна, без да каже нищо друго.

Младият физик повече не ангажира мислите си с тази тема. За него тя бе несъществен момент, който не заслужава никакво внимание. Той правеше планове за нещо наистина смислено – кулминационен тест още същата вечер.

Измина една вечер, втора, трета, а после – изтощен и почти обезумял от вълнение, Фостър повика Потърли.

Стопанинът слезе по стълбището и огледа направените в домашни условия приспособления. След което отбеляза с все така кадифения си глас:

– Сметките за електричество са доста големи. Не ме е грижа за разходите, но има вероятност градската управа да ме разпитва каква е причината. Може ли да се направи нещо?

Вечерта бе топла, но Потърли носеше поло и късо яке. Фостър, останал само по потник, вдигна замъглените си очи към него и каза колебливо:

– Няма да е за много дълго, доктор Потърли. Извиках ви долу, за да ви кажа нещо. Мога да построя хроноскоп. Малък, разбира се, но е възможно той да бъде построен.

Историкът се вкопчи в парапета. Тялото му омекна от слабост. Той едва успя да прошепне:

– Може ли да бъде построен тук?

– Да, тук в сутерена – отговори младият учен уморено.

– Мили боже. Вие казахте...

– Зная какво съм казал – изкрещя Фостър нервно. – Казах, че той не може да бъде построен. Но тогава не знаех нищо. Дори Стербински не е знаел нищо.

Потърли поклати недоверчиво глава:

– Сигурен ли сте? Да не грешите, доктор Фостър? Няма да го понеса, ако...

– Не греша, по дяволите. Сър, ако само теориите бяха достатъчни, щяхме да имаме машина за изследвания във времето още преди повече от сто години, когато частицата неутрино е била открита. Бедата е там, че първите изследователи са я възприемали единствено като мистериозна частичка без маса или траектория, която не би могла да бъде проследена. Работата се е заключавала само в изравняването на разчетите и спазването на закона за консервацията на енергията на масата.

Младият учен не бе сигурен, че Потърли разбира смисъла на казаното. Но не го беше еня. Сега просто му трябваше отдушник. Имаше нужда да избълва част от натрупаните си като под огромно налягане мисли... А му бе необходима и малко предистория, за да може да обясни останалото. Затова продължи:

– Стербински е първият учен, открил, че частицата неутрино преминава през бариерата на напречното сечение на космическото време, че тя пътува през времето, така както и през космическото пространство. Стербински пръв е изнамерил метод за спирането на неутрините. Той е изобретил неутрино-регистратор и е разбрал как да тълкува модела на неутрино-потока. Естествено потокът е въздействал на материята, през която е преминавал, а също се е деформирал от нея в процеса на преминаването през времето. Било е възможно деформациите да се подлагат на анализ и да бъдат коригирани, за да придобие потокът формите на материята, която е причинила съответната деформация. Тогава наблюденията във времето са били възможни. По този начин е могло дори вибрациите на въздуха да бъдат уловени и преобразени в звук.

Потърли обаче със сигурност не го слушаше. Накрая той изрече само:

– Да. Да – и побърза да попита: – А кога ще построите хроноскопа?

Фостър отговори веднага:

– Оставете ме да завърша. Всичко зависи от метода за откриване и анализ на неутрино-потока. Методът на Стербински е труден и обиколен. Той изисква планини от енергия. Но аз изучавах псевдогравитацията, доктор Потърли, науката за изкуствените гравитационни полета. Специализирах тематиката за поведението на светлината в такива

полета. Това е нова наука. Стербински не е знаел нищо за нея. Ако е знаел, щял е да прозре... всеки би могъл... един много по-добър и по-ефикасен метод за откриване на неутрините с помощта на псевдогравитационните полета. Ако аз имах повече познания за неутриниката още в самото начало, щях да го видя веднага.

Потърли се ободри малко:

– Знаех си аз. Дори когато правителството спира изследванията в неутриниката, не може да е сигурно, че откритията в другите области на науката няма да повлияят и на нейното развитие. Същият успех има и централизираното управление на научните дейности. Това мое становище е изградено много отдавна, доктор Фостър, още преди вие да дойдете на работа тук.

– Поздравявам ви за него, но има едно нещо...

– О, оставете ги тези неща. Кажете ми, моля ви. Кога можете да построите хроноскопа?

– Опитвам се да ви кажа нещо, доктор Потърли. Хроноскопът не може да ви свърши никаква работа. („Ето това е то“ – помисли си физикът.)

Потърли се спусна бавно по стълбището и се изправи лице в лице с младия учен:

– Какво искате да кажете? Защо да не ми помогне?

– Вие няма да видите Картаген. Това е, което исках да ви кажа. Водих ви към тази истина, защото вие никога няма да можете да видите Картаген.

Потърли поклати недоверчиво глава:

– О, не, вие грешите. Ако имате хроноскоп, просто го нагласявате прецизно на фокус и...

– Не, доктор Потърли. Не е въпрос на фокус. Съществуват производни фактори, които оказват влияние на неутрино-потока, както влияят и на всичките частици, по-малки от атома. Ние наричаме това принцип на несигурността. Когато потокът е регистриран и проучен, случайните фактори възникват като някаква мъглявина или „шум“, както казват за него момчетата от комуникациите. Колкото по-дълбоко прониквате в отминалото време, толкова по-отчетлива е мъглявината, по-голям е шумът. Не след дълго шумът заглушава картината. Разбирате ли?

– По-голяма мощност – гласът на Потърли идваше като изпод земята.

– Няма да помогне. Когато шумът скрива от погледа намагнетизирувания детайл, той започва да магнетизира на свой ред шума. Не можете

да видите нищо от осветен филм, дори и да го увеличавате, нали? Премислете хубаво какво ви казвам. Физическите закони на Вселената са решаващи. От случайните термални движения на молекулите на въздуха зависи онази сила на звука, която може да бъде уловена от апаратурата. Дължината на светлинната вълна или на електронната вълна определя размера на обектите, които могат да бъдат наблюдавани с помощта на който и да е прибор. Такъв е принципът на действие и в хроноскопията. Можете да направите изследвания във времето в ограничени рамки.

– Колко години назад? Колко години назад?

Фостър си пое дълбоко въздух:

– Около сто двайсет и пет години назад. Най-много.

– Но в месечния бюлетин на комисията почти непрекъснато се появяват публикации за древната история – историкът се засмя неуверено. – Сигурно грешите. Правителството има данни от 3000-та година преди новата ера.

– Откога започнахте да му вярвате? – запита презрително физикът. – Вие подехте тази работа, за да докажете, че то лъже, че нито един историк не е използвал в опитите си хроноскоп. Сега не разбирате ли защо? Нито един историк, с изключение на онзи, който се интересува от съвременна история, не би могъл да го използва. Нито има вероятност при каквито и да било условия хроноскопът да погледне във времето подалече от 1920 година.

– Грешите. Вие не знаете всичко – каза Потърли.

– Но и истината няма да се промени, за да ви стане удобна. Погледнете я в очите. Ролята на правителството е да запази завинаги измамата.

– Защо?

– Не зная.

Ноздрите на чипия нос на Потърли леко започнаха да потръпват, а очите му като че ли щяха да изскочат от орбитите си:

– Това е само теория, доктор Фостър. Постройте хроноскопа. Постройте го и проведете опита.

Изведнъж младият мъж сграбчи здраво по-възрастния за раменете:

– Да не мислите, че не съм го направил? Да не мислите, че ще ви говоря тези неща, преди да съм ги проверил по всевъзможен начин, който ми е известен? Аз построих хроноскоп. Той е навсякъде около вас. Погледнете – той се спуска към превключвателите на енергийните табла. С резки движения шракна ключовете последователно. Завъртя предпазителя, нагласи някакви копчета, загаси осветлението в сутерена: – Изчакайте. Нека да загрее.

В центъра на една от стените се появи малка светлинка. Потърли не бе в състояние да говори, затова издаваше само нечленоразделни звуци, а Фостър отново извика:

– Погледнете!

Светлината започна да става по-силна и по-ярка, после се раздели на светла и тъмна част. Мъже и жени! Мъглявина. Чертите на хората бяха неясни. Мяркаха се ръце и крака. Префуча една старомодна кола, тя се движеше по земята, образът не беше ясен, но се разбираше, че колата е от онези, които някога са били движени от двигатели с вътрешно горене и бензин.

– Приблизително средата на двайсети век – отбеляза Фостър. – Още не успявам да улова звука, така че имаме само картина. Еwentуално можем и да добавим звук. Във всеки случай средата на двайсети век е най-далечният период, до който можете да стигнете. Повярвайте ми, образите не могат да бъдат нагласени по-добре на фокус.

– Постройте по-голяма машина, по-мощна – обади се Потърли. – Увеличете обхвата.

– Не можете да надвиете принципа на несигурността, човече, вероятността е много по-малка, отколкото от тази да живеете на слънцето. Законите на физиката ограничават възможностите ни.

– Вие лъжете. Аз не ви вярвам. Аз...

В този миг се чу още един глас, който стигаше до крясък, за да обърне внимание върху себе си:

– Арнолд! Доктор Фостър!

Младият физик се обърна мигновено. Доктор Потърли застина на мястото си за известно време, а после каза, без да помръдва:

– Какво има, Керълайн? Остави ни.

– Не! – госпожа Потърли се спусна по стълбището. – Аз чух. Не можех да не чуя. Имате ли тук машина за изследване във времето, доктор Фостър? Тук в сутерена?

– Да, имам, госпожо Потърли. Нещо подобно. Машината не е много сполучлива. Все още не мога да улова звук и картината е дяволски мътна, но апаратът работи.

Госпожа Потърли склочи ръце и ги притисна здраво към гърдите си:

– Чудесно. Чудесно.

– Изобщо не е чудесно – сонна се мъжът й. – Младият глупак не може да проникне по-далече от...

– Вижте какво – поде физикът вбесен...

– Моля ви! – изкрещя госпожа Потърли. – Послушайте ме. Арнолд, не разбираш ли, че щом можем да го използваме за преди двайсет години, ние можем отново да видим Лоръл? Какво ни е грижа нас за Картаген и древните времена? Важното е да видим Лоръл. Тя ще бъде за нас отново жива. Оставете машината тук, доктор Фостър. Покажете ни как да я задвижим.

Младият мъж се вторачи в нея, после в съпруга ѝ. Лицето на доктор Потърли преbledня. Макар гласът му да бе все така мек и равен, спокойствието се бе изпарило от него:

– Ти си глупачка!

– Арнолд! – промълви Керълайн немощно.

– Глупачка си, казвам. Какво ще видиш? Миналото. Мъртвото минало. И дали Лоръл ще извърши поне едно нещо, което не е вършила? Ти дали ще видиш поне едно нещо, което не си виждала? Ще изживееш ли отново и отново три години, отглеждайки едно дете, което никога няма да порасне, независимо как се грижиш за него?

В гласа му се усещаха нотки, които почти наподобяваха плочене на камшик, но той все пак го въздържаше. След миг се приближи до жена си, сграбчи я за раменете и я разтърси грубо:

– Знаеш ли какво ще ти се случи, ако го направиш? Онези ще дойдат да те отведат, защото ти ще полудееш. Да, ще полудееш. Искаш ли да те лекуват като психично болна? Искаш ли да те затворят, да бъдеш подложена на психическо изследване?

Жената се отскубна. От предишната ѝ мекота и нерешителност не бе останала и следа. Тя се бе преобразила в кавгаджийка:

– Искам да видя детето си, Арнолд! Лоръл е в онази машина и аз искам да я видя.

– Тя не е в машината. Само изображението ѝ е там. Не можеш ли да разбереш? Изображението! Нещо, което не е истинско!

– Аз искам детето си. Чуваш ли ме? – тя се спусна към него, пищевойки и започна да го налага с юмруци: – Аз искам детето си.

Историкът отстъпи с вик под напора на нейното яростно нападение. Тогава Фостър понечи да се намеси, но в същия миг госпожа Потърли падна на пода с диви ридания.

Доктор Потърли хвърляше отчаяни погледи навред. С внезапен скок той сграбчи гръмоотвода, откърти го от подпората му и го развъртя силно преди още Фостър да се опита да го спре. Младият мъж се бе вцепнил от случилото се пред очите му.

– Назад! – извика силно историкът. – Или ще те убия. Кълна се! –

той се завъртя бясно и Фостър отскочи.

В следващите мигове историкът връхлиташе яростно с оръжието си върху всяка апаратура в мазето, а физикът остана да го гледа смаяно още при първия звук от счупени стъкла.

Потърли изля яростта си и се усмири, застанал със счупен гръмоотвод в ръце сред отломките и треските.

– А сега се махай оттук! – прошепна той на Фостър. – И никога не се връщай! Ако всичко това тук ти струва нещо, изпрати ми сметката, аз ще платя. Ще ти го платя двойно.

Младият учен се отърси от вцепенението, вдигна ризата си и заизкачва стъпалата на сутерена. Чуваше силния плач на госпожа Потърли, а когато на горната площадка се обърна да хвърли последен поглед надолу, видя доктор Потърли да се навежда над тялото на жена си с изкрилено от мъка лице.

След два дни, когато занятията в института приключваха и Фостър проверяваше отегчено дали има някаква информация за наскоро утвърдените му планове, която искаше да вземе за домашна работа, неочаквано се появи доктор Потърли. Той се появи в рамката на отворената врата към кабинета на младия учен.

Историкът бе облечен изрядно, както винаги. Той вдигна ръка за жест, който не можеше да бъде изтъкуван нито като поздрав, нито като молба. Фостър го изгледа с каменно изражение на лицето.

– Изчаках до пет часа, докато вие... – заговори Потърли. – Може ли да вляза?

Физикът кимна.

– Мисля, че трябва да ви се извиня за поведението си – продължи Потърли. – Аз бях ужасно разочарован, затова не можех да се владея. И все пак постъпката ми бе непростима.

– Приемам вашите извинения. Това ли е всичко?

– Предполагам, че жена ми ви се е обадила.

– Да, така е.

– Тя имаше пристъп на хистерия. Каза ми, че ви се е обаждала, но аз не можех да съм сигурен... Бихте ли ми казали... бихте ли били така добър да ми обясните какво искаше?

– Тя иска хроноскоп. Каза, че има собствени пари. Имаше желание да плати.

– Вие... обещахте ли й нещо?

– Отговорих само, че не се занимавам с производство.

– Добре – Потърли си пое дълбоко въздух, така че дори гърдите му

се издуха и въздъхна облекчено. – Моля ви, не обръщайте внимание на нейните обаждания. Тя не е... съвсем...

– Слушайте, доктор Потърли – заговори Фостър, – не се бъркам в никакви домашни кавги, но добре е да бъдете подготвен за някои неща. Хроноскоп може да построи всеки. Набавя си някои достъпни наръчници, които могат да бъдат купени от някой център за разпродажби по ефира, а после си го построява в домашната работилница. Видеоето, всичко...

– Но никой освен вас не може да се сети за него, нали? Поне досега никой не се е сетил.

– Аз не възнамерявам да го държа в тайна.

– Но вие не можете да направите публикация. Изследването е незаконно.

– Това повече няма значение за мене, доктор Потърли. Ако загубя субсидиите си, губя ги аз, а не друг. Ако в университета са недоволни, ще напусна. Това просто вече няма значение.

– Не можете да го направите!

– До този момент вие няхахте нищо против да рискувам и да загубя официалните си права за тема, субсидиите по нея, положението си. Защо изведнъж сега сте се загрижили така за тях? Нека да ви обясня нещо. Когато дойдохте за пръв път при мене, аз вярвах в организираната и направлявана наука, с други думи приемах нещата такива, каквито са. Възприех ви като интелектуален анархист, доктор Потърли, при това опасен. Но по една или друга причина аз самият от месеци съм също анархист и през това време постигнах изключителни неща. Постигнах ги не защото съм великолепен учен. Съвсем не. При нас става така, че научните изследвани са направлявани свише, но в тях остават празноти, които би могъл да запълни всеки, който прозре вярната посока. И вероятно всеки учен би могъл да го постигне, ако правителството не се старе толкова активно да не допуска такава възможност. Разберете ме правилно. Аз все още вярвам, че направляваните изследвания могат да са полезни. Не съм за абсолютната анархия. Но трябва да има някакъв среден път. Управляваната изследователска работа предполага отстъпчивост. На учения трябва да му е позволено да следва своето любопитство, поне в свободното си време.

Потърли седна и заговори подкупващо:

– Хайде да обсъдим тези неща, Фостър. Разбирам вашия идеализъм. Млад сте. Искате звезди да свалите. Но не бива да се самоунищожавате, заявявайки фантастичните си представи за това какво трябва да

представяват изследванията. Аз ви въвлякох в тази работа. Аз съм отговорен и горчиво се обвинявам. Действах чисто емиционално. Моят интерес към Картаген ме заслепи и превърна в глупак.

– Да не искате да кажете, че за два дни напълно сте се променили? – прекъсна го младият учен. – И сега Картаген е нищо за вас? Нищо е, че правителството потиска изследователската работа?

– Дори и дяволски твърдоглав човек като мене може да проумее нещо, Фостър. Моята жена ме научи на някои неща. Сега разбирам по какви причини правителството не разрешава опити в неутриниката. Преди два дни не знаех. И разбирайки, аз одобрявам решението им. Вие видяхте как реагира жена ми в нашето мазе при новината за хроноскопа. Преди време виждах в съзнанието си хроноскопа в полза на изследователските цели. Всичко, което тя можа да разбере за него, е личното удоволствие от възвръщането към собственото й минало, към мъртвото минало. Истинският изследовател, Фостър, представлява малцинство. Хора като моята жена надделяват над нас. Толерирането на хроноскопията за правителството би означавало миналото на всеки един да стане видимо. Служителите на правителството биха били подложени на изнудване и неправомерен натиск, защото кой на Земята има абсолютно чисто минало? В такъв случай да се състави правителство би било невъзможно.

Фостър облиза устните си:

– Може би. Може би правителството има известно право в своите собствени очи. Но тук става дума и за един важен принцип. Кой знае още какви други постижения са осуетени, след като учените са натирени да вървят по една тясна пътечка? Ако хроноскопът се превърне в ужас за малцината политици, това е цената, която трябва да бъде платена. Обществеността трябва да осъзнае, че науката трябва да е свободна. И няма по-драстичен начин за доказването на тази истина освен чрез публикуването на моето откритие – по един или друг начин, законно или незаконно.

Веждите на Потърли се бяха оросили от ситни капчици пот, но глът му си оставаше непроменен:

– О, не само малцина политици, доктор Фостър. Не мислете така. Хроноскопът ще се окаже ужас и за мене. Тогава жена ми ще прекарва цялото си време с нашата мъртва дъщеря. Тя ще се откъсне още повече от реалността. Тя ще се побърка, изживявайки отново и отново едни и същи сцени. Терор ще е не само за мене. Такива като нея има много. Има и деца, решени да видят мъртвите си родители или собствената си младост. Ще имаме цял един свят, който живее в миналото. Всеобща

лудост.

– Четенето на морал няма да попречи – отговори Фостър. – Откакто аз се помня, няма и едно откритие, чиято роля да не е изопачена доста находчиво от човешкия род. Този човешки род трябва да прояви също така находчивост и при предпазване от погрешното приложение на собствените си открития. Колкото до хроноскопа, на желаещите да се ровят в миналото той много скоро ще им втръсне. Те ще видят обичаните си родители да вършат неща, които ще охладят ентузиазма на всичките към него. Но това е несъществената част от проблема. Докато за мене той е въпрос на изключително важен принцип.

– Запазете принципите си – каза Потърли. – Не можете ли да разберете мъжете и жените така добре, както и принципа? Не разбирате ли, че моята жена ще живее благодарение на онзи огън, който умъртви нашето дете? Тя няма да може да се въздържи. Познавам я. Тя ще извърви всяка крачка – само и само да не допусне пожара. Тя ще го изживява отново и отново, всеки път с надеждата, че той няма да пламне. Колко пъти искате да бъде убита Лоръл? – гласът му зазвуча дрезгаво.

Изведнъж една мисъл осени съзнанието на Фостър:

– Какво всъщност се страхувате, че ще открие жена ви, доктор Потърли? Какво се случи във вечерта на пожара?

Историкът побърза да прикрие лицето си с две ръце, които потреперваха при всяко негово хлипане. Младият мъж се извърна и от неудобство се загледа през прозореца.

След малко Потърли заговори:

– Измина много време, откакто ми се е налагало да мисля за това. Керълайн я нямаше. Аз наглеждах детето. Отидох в стаята на Лоръл, за да видя дали не е изритала завивката си. Бях с цигара... Тогава пуших. Трябваше да я загася преди да я оставя в пепелника върху комода. Винаги съм внимавал. Детето беше добре. Върнах се във всекидневната и съм заспал пред видеото. Събудих се от задушаване, обкръжен от пламъци. Не зная как е започнал пожарът.

– Но вие си мислите, че има някаква вероятност да е от цигарата ви, така ли? Цигара, която само веднъж сте забравили да загасите?

– Не зная. Опитах се да спася Лоръл, но когато излязох от къщата, тя бе вече мъртва в ръцете ми.

– Предполагам, че никога не сте казвали на жена си за цигарата.

Потърли поклати глава:

– Но живеех все с тази мисъл.

– И едва сега, когато има хроноскоп, тя ще разбере. Може би

причината не е била в цигарата? Може би вие наистина сте я загасили? Не е ли възможно?

Оскъдните сълзи на историка изсъхнаха. Червенията по лицето му избледня.

– Не мога да поема такъв риск... Но не съм само аз, Фостър. Миналото пази своите ужаси за повечето хора. Не пускайте тези ужаси срещу човешкия род.

Физикът взе да крачи из стаята замислен. Сега до известна степен си изясни причината за фанатичното, ирационално желание на колегата си да издигне на пиедестал картагенците, да ги обожестви и най-много от всичко да отрече преданието за техните огнени жертвоприношения на Молох. Освобождавайки тях от вината за детеубийствата чрез изгаряне, той символично освобождаваше себе си от същата вина.

Така че онзи огън, който го бе подпалил за конструирането на хроноскопа, сега го изгаряше да унищожава.

Фостър погледна тъжно възрастния мъж:

– Разбирам позицията ви, доктор Потърли, но проблемът излиза от рамките на личните чувства. Аз трябва да разсека тази смъртоносна хватка, която е стиснала науката за гърлото.

Потърли реагира грубо:

– Имате предвид, че се стремите към славата и богатството, които съпровождат такова откритие?

– Не зная нищо за богатството, но мисля, че и то е от значение. Аз вече не съм предишният човек.

– Няма да потъпкате знанията си?

– Не, при никакви обстоятелства.

– Ами тогава... – историкът се изправи и за миг остана неподвижен, с втрещен поглед.

Фостър изпита странно чувство на ужас. Този мъж бе по-възрастен от него, по-дребен, по-слаб, не изглеждаше въръжен. И все пак...

– Ако сте намислили да ме убиете или някаква лудост от този род – заговори младият учен, – да знаете, че съм оставил послание в трезор, откъдето съответните хора ще го вземат, в случай че изчезна или умра.

– Не ставайте глупак – отвърна Потърли и излезе с тежка стъпка.

Фостър затвори вратата, заключи я и седна да помисли. Чувстваше се глупаво. Разбира се, нямаше никакво писмо, оставено в трезор. Обикновено не му хрумваха такива мелодраматични сценки. Но точно сега взе, че го осени една.

В следващия един час се почувства още по-глупаво, оставайки в

кабинета си още един час, за да съпостави приложението на псевдогравитачната оптика към регистрирането на неутрините и някои диаграми на инженерните детайли в конструкцията. Запечатана ги в един плик и надраска върху него името Ралф Нимо.

Физикът изкара една много неспокойна нощ и на сутринта на път към университета остави писмото в банката. Даде необходимите пояснения на служителя, който от своя страна го накара да подпише един документ-разрешение за отварянето на трезора след смъртта му.

После се обади на Нимо, за да го предупреди за съществуването на плика, като отказа нервно да каже каквото и да е за съдържанието му.

Никога досега през живота си не бе се чувствал така нелепо загрижен за себе си, като в този момент.

Тази и следващата нощ Фостър се събуждаше често и всеки път се оказваше изправен срещу един съвсем практически проблем: публикуването на данните, получени по неетичен начин.

В Публикации на научното дружество по псевдогравитация, бюлетин, който той познаваше добре, никой не би докоснал и една статия, ако тя не съдържа магическото предисловие: "Научната работа, описана в тази статия, бе осъществена на основание на Разрешение номер едичкой си от Комисията по изследвания на Обединените нации.

Нито би го направил Бюлетинът по физика.

Намираха се винаги малки бюлетини, които можеха да не „забележат“ какво е естеството на статията заради сензацийта. Но такава работа изискваше някои финансови преговори, а той се колебаеше да се захваща с тях. В края на краищата може би щеше да е по-добре да плати разноските по публикуването на малка брошура за общо ползване сред учените. В такъв случай би могъл дори да мине без услугата на писател на научни трудове, жертвайки лустрото за скоростта. Ще му се наложи да намери сигурна печатница. Чичо Ралф вероятно знае къде.

Фостър вървеше по коридора към кабинета си и си мислеше загрижен дали няма да е по-добре да не губи повече време и да предотврати всякаква възможност да изпадне в нерешителност, като поеме риска да се обади на Ралф от своя работен телефон. Така погълнат от тежките си мисли, той не забеляза, че в стаята му има хора, докато не се отдели от гардероба и не наближи бюрото си.

В кабинета се бяха разположили доктор Потърли и един мъж, когото той не познаваше.

Фостър се ококори при вида им:

– Какво става тук?

- Извинете ме, но се наложи да ви спра – каза Потърли.
- За какво говорите? – продължаваше да е изумен физикът.
- Позволете да ви се представя – заговори и непознатият.

Той имаше едри зъби, малко неравни, което отчетливо се забелязваше при всяка негова усмивка.

– Аз съм Тадеус Араман, завеждащ катедрата по хроноскопия. Тук съм, за да разговарям с вас относно информацията, която ми бе предоставена от професор Арнолд Потърли и която бе потвърдена от наши собствени източници...

– Аз поех изцяло вината, доктор Фостър – изрече историкът, останал почти без дъх. – Обясних им, че аз бях онзи, който ви склони против вашата воля да се заемете с неетична дейност. Аз предложих да приема цялата отговорност и наказание. Нямам желание някой да ви навреди в никакъв случай. Става дума единствено хроноскопията да не бъде разрешена!

Араман кимна:

– Той пое вината, както отбеляза, доктор Фостър, но сега вече въпросът не е в негови ръце.

– Тогава? Какво възнамерявате да направите? Да ме изхвърлите от всички обсъждания за субсидии в изследователската работа?

– Това е в моята власт – отговори Араман.

– Да наредите на университета да ме уволни?

– Това също е в моята власт.

– Много добре. Продължавайте. Считайте, че сте го направили. Аз още сега ще напусна кабинета си заедно с вас. Мога да изпратя някого за книгите ми по-късно. Ако настоявате, ще си оставя книгите. Това ли е всичко?

– Не съвсем – каза Араман. – Вие трябва да се обвържете с обещание да не провеждате повече изследвания в хроноскопията, да не публикувате нито едно от вашите открития по хроноскопия и, разбира се, да не построявате хроноскоп. Ще останете под наблюдение за неопределено време, за да сме сигурни, че спазвате обещанието си.

– Да предположим, че откажа. Какво можете да направите? Провеждането на изследвания извън моята област може и да е неетично, но не е престъпно деяние.

– В случая с хроноскопията, млади мой приятелю, то е престъпно деяние. Ако е необходимо, вие ще бъдете пратен в затвора.

– Защо? – извика Фостър. – Каква магия има в хроноскопията?

– Магията е в същността ѝ – отговори Арамант. – Ние не можем да

разрешим по-нататъшно развитие на изследванията в тази област. Моята работа се състои предимно в това и аз се стремя да си я върша. За нещастие не знаех, нито пък някой друг в катедрата е разбрал, че псевдогравитационните полета имат такова непосредствено приложение в хроноскопията. Минус за всеобщото невежество, но отсега нататък изследователската работа ще бъде строго управлявана и в това отношение.

– Полза няма да има – заяви физикът. – Може да се използва нещо друго, за което нито вие, нито аз сме сънували даже. Всичките клонове на науката са взаимосвързани. Тя е едно цяло. Ако искате да спрете една част от нея, всъщност спират цялата наука.

– Без съмнение така е – съгласи се Араман – на теория. На практика обаче ние петдесет години съумяваме много добре да държим хроноскопията на първоначалното ѝ ниво още от времето на Стербински. Понеже ви хванахме навреме, доктор Фостър, се надяваме да продължим в същия дух до безкрай. Ние нямаше да се окажем толкова близко до катастрофата, ако аз бях преценил доктор Потърли не само по вида му.

Араман се обърна към историка и повдигна вежди, проявявайки шеговито пренебрежение към самия себе си:

– Опасявам се, сър, че ви освободих от длъжността университетски преподавател по история по повод на нашето първо интервю. Ако си вършех работата както трябва и ви бях проверил, това нямаше да се случи.

– Позволено ли е на някого да използва държавния хроноскоп? – намеси се Фостър.

– На никого извън нашата катедра под никакъв претекст. Казвам го, защото за мене е очевидно, че вие вече знаете много. Но ви предупреждавам: всяко повторно споменаване на този факт ще бъде престъпно, а не етично нарушение.

– И вашият хроноскоп не действа по-надалеч от обсега на около сто двамайсет и пет години, нали?

– Не действа.

– Тогава вашият бюлетин с изследванията в древността са измама?

– От знанията, които вие сега имате, е ясно, че сте сигурни в това. И все пак аз потвърждавам вашата забележка. Месечният бюлетин е измама.

– В такъв случай – продължи Фостър – аз не обещавам да запазя в тайна знанията си за хроноскопа. Ако желаете да ме арестувате, хайде направете го. Моята защита в съда ще бъде достатъчна, за да разруши порочната пясъчна кула на управляваните изследвания и да я разруша.

Да се направляват научните опити е едно, а да се потискат и така човешкият род да бъде лишаван от облагите си е съвсем друго.

– О, хайде да си изясним нещо съвсем открито, доктор Фостър. Ако вие не се съгласите, направо отивате в затвора. Вие няма да видите адвокат, вие няма да бъдете обвинен и съд за вас няма да има. Вие просто ще си лежите в затвора.

– О, не – реагира физикът, – вие блъфирате. Ние не сме в двайсети век, както знаете.

В този момент пред офиса се надигна шум, тупурдия и се разнесе един писклив вик, който Фостър бе сигурен, че познава. След миг вратата бе разбита, бравата се разлетя на части, а в стаята връхлетяха три вкопчени една в друга мъжки фигури.

Междувременно един от тримата мъже изрева и удари с все сила друг по лицето.

После се чу шумната въздишка на мъжа, когото удариха, а самият той се свлече отмалял.

– Чичо Ралф! – извика Фостър.

– Сложете го на онзи стол и му дайте вода – заповяда Араман намръщен.

Ралф Нимо взе да разтърква главата си леко възмутен:

– Нямахше нужда от грубост, Араман.

– Охраната трябваше да прояви грубост много по-рано и да не те допуска тука, Нимо. По-добре да беше стоял настрана.

– Вие се познавате? – запита Фостър.

– Имал съм си работа с него – отбеляза Нимо, като все още разтъркваше удареното място. – Щом той е тук, в твой кабинет, племеннико, значи си загазил.

– Ти също – ядоса се Араман. – Зная, че доктор Фостър те е просветил за литературата по неутриника.

Нимо набръчка челото си, после го оправи с едно трепване, сякаш това му причиняваше болка:

– После? Какво друго знаеш за мене?

– Ние много скоро ще знаем за тебе каквото е нужно. Междувременно само този факт е достатъчен, за да решим, че и ти си замесен. Какво правиш тук?

– Мой скъпи, доктор Араман – Нимо се бе съживил малко, – завчера моят загубен племенник ми се обади. Показа ми някаква странна информация...

– Не му казвай! Нищо не казвай! – извика Фостър

– Ние знаем всичко за случая, доктор Фостър – Араман го стрелна с поглед студено. – Вашата касетка в трезора бе отворена и съдържанието ѝ иззето.

– Но как сте могли да разберете... – гласът на физика се задави от безсилие.

– Както и да е – продължи Нимо, – реших, че примката около него сто на сто се затяга и след като се погрижих за някои неща, дойдох да му кажа да зареже тая работа. Не си струва заради кариерата му.

– Това означава ли, че вие знаете какво става? – запита Араман.

– Той никога не ми е казал, но аз съм научен дописник с дяволски огромен опит. Аз зная коя част от атома се електронизира. Момчето Фостър специализира псевдогравитачна оптика, той самият ме просветли в материята. Накара ме да му намеря писания за неутриниката и аз им хвърлих поглед, преди да му ги дам. Мога да съобразявам някои неща. Той ме помоли да му намеря части за оборудване на лаборатория по физика – още един довод за мен. Спрете ме, ако греша, но моят племенник е построил полупреносим, не много мощен хроноскоп. Да или... да?

– Да – Араман посегна умислен за цигара и не обърна внимание на доктор Потърли, който ги наблюдаваше притихнал, сякаш всичко край него бе сън, но при появата на малкия бял цилиндър се отдръпна рязко. – Още една моя грешка. Длъжен съм да си подам оставката. Трябваше да наблюдавам и тебе, Нимо, вместо да ангажирам вниманието си изключително върху Потърли и Фостър. Аз нямах много време, разбира се, затова ти можа да стигнеш дотука невредим, но това не ме извинява. Ти си арестуван, Нимо.

– За какво? – настоя да разбере научният дописник.

– За своеволни изследвания.

– Не съм правил никакви изследвания. Нямам право, докато не получа необходимото образование за учен. Но дори да съм правил опити, това не е престъпление.

– Няма нужда да му обясняваш, чичо Ралф – каза разярен Фостър. – Този бюрократ си прави собствени закони.

– Какви например? – запита Нимо.

– Като доживотен затвор без присъда.

– Глупости – отреагира Нимо. – Това да не му е двайсети век.

– Опитах този вариант – прекъсна го Фостър. – Той изобщо не се тревожи от него.

– Ами, врели-некипели – извика Нимо. – Слушай, Араман, моят племенник и аз имаме роднини, които не са прекъсвали връзките си с

нас, както знаеш. Професорът има също някакви роднини, предполагам. Ти не можеш да направиш така, че просто изведнъж да ни няма. Ще започне разследване, ще има скандал. Това не е двасти век. Така че ако се опитваш да ни изплашиш, номерът няма да мине.

Цигарата припламна между пръстите на Араман и той я захвърли рязко:

– По дяволите, не знам какво да направя. Никога не е било така... Слушайте! Вие, трима глупаци, дори не знаете какво се опитвате да направите. Вие нищо не разбирате. Ще ме изслушате ли?

– О, ние ще слушаме – отговори Нимо мрачно. (Фостър седеше безмълвен, гледаше сърдито, стиснал здраво устни. Ръцете на Потърли се гърчиха като две преплетени змии.)

– Миналото за вас е мъртво минало. Ако някои от вас са обсъждали темата, знам го като две и две – четири, че вие сте използвали тази фраза. Мъртвото минало. Само ако знаехте колко пъти съм чувал тези две думи, щеше да ви призлее и на вас от тях. Когато хората мислят за миналото, те си мислят за него, като за нещо мъртво, далечно и отминало отдавна. Ние ги насърчаваме да мислят така. Когато правим отчетите за наблюденията във времето, ние винаги говорим за виденията през вековете в минало време, макар вие, джентълмени, да знаете, че наблюденията по-назад от около век са невъзможни. Хората приемат казаното. Миналото означава Гърция, Рим, Картаген, Египет, Каменната ера. Колкото по-мъртво, толкова по-добре. Вие и тримата знаете, че пределът е до един век и нещо. Тогава какво означава миналото за вас? Вашата младост? Първото момиче? Починалата майка? Двасти години назад? Трийсет години назад? Петдесет години назад? Колкото по-мъртво, толкова по-хубаво. Но кога наистина започва миналото?

Араман замълча за миг ядосан. Другите го наблюдаваха, без да свалят очи от него. Нимо се въртеше нетърпеливо.

– И така, кога започва това минало? – продължи Араман. – Преди една година? Преди пет минути? Преди една секунда? Не е ли ясно, че миналото започва преди миг? „Мъртвото минало“ е просто другото име на живото настояще. Какво ще стане, ако вие настроите хроноскопа в миналото на една стотна част от секундата? Не наблюдавате ли настоящето? То започва ли да ви се изплъзва?

– Проклятие – обади се Нимо.

– Проклятие – имитира го Араман. – След като Потърли дойде при мене със своята история по-миналата вечер, как мислите, че ви проверих вас двамата? Направих го с хроноскопа, наблюдавах ключовите

моменти до последния миг от настоящето.

– Така сте разбрали за моята касетка в трезора? – изясни си Фостър.

– И всеки един от останалите важни факти. Но какво предполагате, че ще се случи, ако допуснем информацията за домашния хроноскоп да се разпространи? В началото хората могат да наблюдават своята младост, родителите си и така нататък, но няма да мине дълго време и те ще разберат какви възможности се отварят пред тях. Жената домакиня ще забрави мъртвата си майка и ще започне да следи своята съседка в къщи и съпруга си на работното му място. Бизнесменът няма да сваля очи от конкурента си, работодателя – от работниците си. Няма да остане и следа от уединението, от личния свят на човека. Дуплексът и любопитните погледи иззад пердетата няма да са нищо в сравнение с това. Видеозвездите ще бъдат непрекъснато наблюдавани, през цялото време, от всекиго. Всеки мъж ще иска да види кой го следи в най-интимните му мигове с жена и няма да има спасение от наблюдатели. Дори тъмнината няма да е укритие, защото хроноскопът може да бъде нагласен за работа при инфрачервени лъчи, тогава човешките тела се виждат благодарение на топлината, излъчвана от собственото им тяло. Силуетите ще са неясни, разбира се, а околностите ще са тъмни, но това вероятно ще направи вълнението още по-голямо... Та дори и сега хората, които отговарят за машината, понякога провеждат експерименти въпреки забраната срещу тях.

Нимо изглеждаше раздразнен:

– Вие можете винаги да забраните частното производство...

Араман се извърна към него яростно:

– Вие можете, но очаквате ли тази забрана да подейства? А ти можеш ли да издаваш закони, които да действат успешно срещу пиенето, пушенето, прелюбодеянието или клюкарстването зад гърба на хората? Тази смесица от любопитство и похотливост ще сграбчи човечеството по-лошо от всичко друго. Боже мой, за хиляда години усилия ние не успяхме да ликвидираме дори трафика на хероин, а ти говориш за закон срещу един способ за наблюдаване на всекиго, когото си поискаш, по всяко време, което ти скимне, с машина, която може да бъде построена в домашната работилница?!

– Аз няма да направя публикация – заяви неочаквано Фостър.

Думите на Потърли избухнаха като от фонтан и бяха удавени наполовина в хлипания:

– Никой от нас няма да продума. Аз съжалявам...

Нимо го прекъсна:

– Ти каза, че не си ме следил с хроноскопа, Араман.

– Нямахме време – отговори Араман уморено. – По хроноскопа нещата не се развиват по-бързо, отколкото в реалния живот. Не можеш да го ускориш като филмова лента. Ние прекарвахме пред хроноскопа по двайсет и четири часа, за да хванем най-важните моменти през последните шест месеца от живота на Потърли и Фостър. Нямахме време за нищо друго, а и наблюденияят бяха достатъчни.

– Не, не са били – каза Нимо.

– За какво говориш? – в очите на Араман се появи внезапна безмерна тревога.

– Казах ти, че моят племенник, Джоунъс, ми се обади, за да ми съобщи, че е оставил важна информация в касетка от трезора. Държеше се така, сякаш е в беда. Той ми е племенник. Необходимо бе да се опитам да го измъкна от затруднението. Трябваше ми време. Дойдох тук, за да му кажа, какво съм направил. Казах ти, когато влезнах, веднага щом твоя човек ме тресна по главата, че съм се погрижил за някои неща.

– Какво? За бога...

– Само това: изпратих описанието на детайлите за портативен хроноскоп на половин дузина мои постоянни издатели.

Сега вече настъпи пълно мълчание. Не се чуваше и един звук. Никой не смееше дори да диша. Вече на никого не му бе до никакви доказателства.

– Не зяпайте така! – изкрещя Нимо. – Не разбирате ли какво съм искал? Аз получих авторските права за публикация. Джоунъс ще го потвърди. Аз знаех, че той не може да публикува научното си съобщение по никакъв законен начин. Бях сигурен, че е намислил да публикува незаконно и си е взел касетка в трезора по този повод. Помислих си, че ако аз прокарам разработката преждевременно, цялата отговорност ще легне само върху мене. А неговата кариера щеше да е спасена. И ако аз в крайна сметка бях лишен от правото да пиша научните трудове, изключително ценните данни по хроноскопия, които притежавах, щяха да ми осигурят живота. Джоунъс щеше да се сърди, очаквах да е така, но аз щях да му обясня подбудите си и после щяхме да си поделим парите. Не ме зяпайте така. Как можех да зная...

– Никой нищо не е знаел – обади се с горчивина в гласа Араман, – но вие сте пропуснали като нещо съвсем естествено мисълта, че правителството е видите ли глупаво бюрократично, покварено, не е взело правилно решение, че е тиранично, че съществува, за да потиска изследователската работа просто ей така. И никога на никого не му е минавало

през ум, че ние се опитваме да предпазим човечеството, доколкото можем.

– Стига сме седели тук и сме приказвали – простена Потърли. – Дайте имената на хората, на които им е съобщено...

– Прекалено късно е – повдигна безпомощно рамене Нимо. – Те имаха на разположение цял един ден и повече. Достатъчно време, за да плъзне слухът навред. Моите хора са имали време да се обадят на всичките физици, за да проверят данните, преди да ги използват, и вече са разговаряли един с друг, за да си обменят информацията. Щом учените съберат неутриниката и псевдогравитацията, домашният хроноскоп ще се появи неизбежно. Преди края на седмицата петстотин човека ще знаят как да си построят малък хроноскоп. Как ще ги хванете всичките? – пълните бузи на Нимо изведнъж провиснаха. – Мисля, че няма никакъв начин облакът от отровната неутронна гъба да бъде върнат обратно в онова красиво, сияйно ураново кълбо.

Араман се изправи:

– Ще се опитаме, Потърли, но аз съм съгласен с Нимо. Прекалено късно е. Какъв свят ще имаме отсега нататък, не зная, не мога да кажа, но светът, който познаваме, е унищожен изцяло. До този момент всяка традиция, всеки опит, всяка най-фина проява на живота винаги възприемаше съществуването на някаква лична тайна за нещо естествено, което се разбира от само себе си, но сега всичко е разбито на пух и прах.

И Араман приветства тримата, както се полага по протокол на официално лице:

– Вие тримата създадохте един нов свят помежду си. Поздравявам ви. Честит масов живот на вас, на мене, на всеки един. И нека всеки от вас да гори в пъкъла завинаги. Отменям ареста ви.

КРАЙ

© 1956 Айзък Азимов
© Елена Кортел, превод от английски

Isaac Asimov
The Dead Past, 1956

Източник: <http://sfbg.us>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/1180>]